

<http://dx.doi.org/10.16926/zh.2019.18.07>

Tomasz SUMARA

<https://orcid.org/0000-0003-4343-6800>

Uniwersytet Rzeszowski

Wybory parlamentarne w Rzeszowie i powiecie rzeszowskim w 1928 roku

Streszczenie

W 1926 r. w wyniku przewrotu majowego do władzy doszedł Józef Piłsudski. W tym okresie zachodzą w Drugiej Rzeczypospolitej zmiany polityczno-prawne. W 1928 r. odbyły się wybory parlamentarne, które zwłaszcza dla obozu sanacyjnego stanowiły test zaufania społecznego.

Z drugiej strony partie opozycyjne, które krytykowały rządy Piłsudskiego, akcentowały swój udział w wyborach. Warto poświęcić uwagę oraz przeanalizować wybory parlamentarne w 1928 r. w Rzeszowie oraz powiecie rzeszowskim. Opracowanie artykułu oparto przede wszystkim na regionalnej prasie międzywojennej. Poszczególne tytuły prasowe dostarczają cennych informacji na temat kampanii wyborczej w regionie.

Słowa kluczowe: Rzeszów, powiat rzeszowski, wybory parlamentarne, sejm, senat.

Sytuacja polityczna w Rzeszowie przed wyborami parlamentarnymi

Rzeszów w okresie dwudziestolecia międzywojennego należał do kategorii mniejszych miast. Według pierwszego spisu powszechnego, przeprowadzonego 30 września 1921 r., liczył niemal 25 tys. mieszkańców. Miasto w przeważającej większości zamieszkiwane było przez ludność polską (17,7 tys.), po części żydowską (7 tys.) oraz niewielką liczbę ukraińskiej (ok. 100 osób) i niemieckiej (24 osoby)¹. W latach dwudziestych Rzeszów był mikroregionalnym ośrodkiem go-

¹ Powyższe dane dotyczą zadeklarowanej narodowości. W 1921 r. odnotowano w Rzeszowie jeszcze 16 Rosjan, 10 Austriaków, 9 Anglików, 6 Czechów, 3 Węgrów, 1 Gruzina, 1 Fina, 1 Francuza, 1 Łotysza, 1 Morawianina i 1 Rumuna. Natomiast biorąc pod uwagę zadeklarowane wy-

spodarczym, oddziałującym głównie na własny powiat². Dominowały tam małe, niekiedy prymitywne zakłady przemysłowe, o niskiej jakości produkcji, zatrudniające od kilku do 200 pracowników³. Natomiast zdecydowana większość mieszkańców powiatu utrzymywała się z rolnictwa, które stanowiło zarówno podstawę handlu z miastem, jak i źródło egzystencji dla samego miasta. Dlatego też ważną rolę w powiecie odgrywał ruch ludowy. Doktor Tadeusz Spiss, pełniący w latach 1924–1926 urząd starosty rzeszowskiego, podkreślał jego bogatą tradycję: „Charakterystyczną cechą powiatu rzeszowskiego, była okoliczność, że powiat ten był uważany za kolebkę ruchu ludowego. Stąd wywodzili się za czasów austriackich pierwsi posłowie chłopi (Szajer, Bomba). Każdy odłam ruchu ludowego uznawał siebie za spadkobiercę owych pierwszych działaczy ludowych i każdy dążył do zmanifestowania tu swojej żywotności, swoich wpływów”⁴. Z drugiej jednak strony udział miasta w życiu politycznym regionu był znacznie większy, niż wskazywałyby na to jego potencjał demograficzny i ekonomiczny.

Rzeszów niewątpliwie był ośrodkiem, w którym życie polityczne dynamicznie się rozwijało, a niekiedy obfitowało w wewnętrzne napięcia w szeregach różnych partii. W niniejszym artykule przedstawiona zostanie kampania wyborcza do sejmu i senatu w 1928 r. w Rzeszowie i powiecie rzeszowskim, które znajdowały się w okręg nr 47 (rzeszowsko-jarosławskim). Celem artykułu jest też przybliżenie sytuacji politycznej w mieście przed nadchodzącymi wówczas wyborami parlamentarnymi.

W maju 1926 r. w wyniku przewrotu dokonanego przez Józefa Piłsudskiego doszło do zmian na scenie politycznej. Władzę przejęła sanacja, szermująca hasłem „uzdrowienia państwa”. W latach 1926–1928 nastąpiły kluczowe przemiany ustrojowe. Pierwszą było uchwalenie noweli sierpniowej (2.08.1926) wzmacniającej kompetencje prezydenta kosztem sejmu⁵. Doprowadziło to do

znanie w Rzeszowie było 13 345 rzymskich katolików, 11 361 mojżeszowych, 193 grekokatolików, 20 prawosławnych i 19 ewangelików. Vide: *Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania, ludność, stosunki zawodowe*, t. XXVII: *Województwo lwowskie*, Warszawa 1927, s. 9; *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. Opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych*, t. XIII: *Województwo lwowskie*, Warszawa 1924, s. 39.

² Marek Piotr DESZCZYŃSKI, *Rzeszów na mapie gospodarczej II Rzeczypospolitej*, [in:] *Rzeszów Dawny i Współczesny. Gospodarka*, red. Krzysztof KASZUBA, Andrzej SZROMNIK, Rzeszów 2005, s. 106–107.

³ Jako przykładowe zakłady można wymienić: „Mars” zajmującą się produkcją sprzętu wojskowego, wytwórnię cukierków i marmolady „Alima”, wytwórnię guzików nicianych „IKA” czy gazownię. Vide: Juliusz PETRUS, *Stosunki Gospodarcze*, [in:] *Dzieje Rzeszowa*, t. III: *Rzeszów w okresie międzywojennym i okupacji (1918–1944)*, red. Feliks KIRYK, Rzeszów 2001, s. 62–64.

⁴ Tadeusz SPISS, *Ze wspomnień c.k. urzędnika politycznego*, Rzeszów 1936, s. 180.

⁵ Ustawa o zmianie o konstytucji, zwana nowelą sierpniowa wprowadzała następujące zmiany: prezydent miał prawo rozwiązać sejm i senat przy jednoczesnym pozbawieniu parlamentu możliwości rozwiązania się na podstawie własnej ustawy. Prezydent otrzymał również prawo wydawania rozporządzeń z mocą ustawy. Nowela sierpniowa stanowiła też, że wniosek sejmu o votum nieufności dla rządu nie mógł być głosowany na tym posiedzeniu, na którym go zgło-

wyraźnej zmiany układu sił w stosunkach między parlamentem a rządem. Rząd otrzymał szeroki zakres uprawnień, a sejm, który w wyniku zamachu majowego stracił swoją pozycję, rezygnował ze znacznej części uprawnień ustawodawczych, zachowując jedynie funkcje kontrolne.

Parlament w nowej rzeczywistości politycznej miał mocno ograniczone możliwości działania. Z jednej strony nowelą sierpniową, w tym wyposażeniem prezydenta w prawo do wydawania dekretów z mocą ustaw⁶, z drugiej zaś precedensami konstytucyjnymi, chętnie wykorzystywanymi przez kształtujący się obóz sanacyjny. Nie ustawały również słowne ataki na parlamentarzystów, w czym prym wiódł sam Piłsudski. Mimo, że nie ukrywał on swej pogardy dla posłów, nie zdecydował się jednak na rozpisanie przedterminowych wyborów, co związane było ze słabością własnego zaplecza politycznego, ale także łatwość kontrolowania sejmu.

Obóz sanacyjny po objęciu władzy nie posiadał wyraźnego zaplecza politycznego oraz organizacyjnego. Co prawda po przewrocie majowym działał należący do tego obozu Związek Naprawy Rzeczypospolitej, ale nie miał on poparcia wśród większości społeczeństwa, opierając się głównie na inteligencji pracującej. W tej sytuacji pod koniec 1927 r. został powołany Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem Józefa Piłsudskiego (BBWR). Według koncepcji miała to być organizacja ponadpartyjna, zrzeszająca osoby popierające obóz rządzący oraz zapewniająca mu wpływy w administracji państwowej, władzach samorządowych i w przyszłym parlamencie⁷. Blok głosił hasła przebudowy ustroju państwa, zmiany konstytucji w kierunku wzmocnienia władzy wykonawczej. 19 stycznia 1928 r. BBWR ogłosił deklarację programową⁸, o bardzo ogólnikowym charakterze. Posługiwano się w nim sloganami takimi jak: „partyjniactwo” czy „odbudowa państwa”. W deklaracji głoszono potrzebę naprawy ustroju politycznego, rozszerzenie uprawnień prezydenta i rządu, zmniejszenie roli parlamentu oraz wzmocnienia produkcji krajowej. Z drugiej strony ważne miejsce zajęła krytyka upartyjnienia i nadużyć popełnianych przez posłów⁹.

szo. Niewątpliwie dawało to możliwość wywierania nacisku na parlament. Dodatkowo budżet jeśli nie został uchwalony w ciągu określonego czasu, miał obowiązywać jako zgłoszony projekt lub w postaci , w jakiej uchwalila go ta izba, która zakończyła w przewidzianym przez ustawę terminie tok prac legislacyjnych. Vide: „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1926, nr 78, poz. 442.

⁶ Przykładowo już 6 VIII 1926 r. prezydent Ignacy Mościcki wydał dekret o ustanowieniu funkcji Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych (GISZ), przewidzianego na stanowisko naczelnego wodza. Generalny Inspektor Sił Zbrojnych na mocy dekretu prezydenta miał zastępować ministra spraw wojskowych we wszystkich sprawach dotyczących przygotowania wojska i państwa do obrony na wypadek wybuchu konfliktu zbrojnego. Równocześnie uchwała przewidywała utworzenie Komitetu Obrony Państwa. Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych został Józef Piłsudski. Vide: „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1926, nr 79, poz. 445.

⁷ Andrzej CHOJNOWSKI, *Piłsudczycy u władzy. Dzieje Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem*, Wrocław 1986, s. 53-54.

⁸ Deklarację podpisało 373 osoby.

⁹ *Deklaracja Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem*, „Polska Zbrojna”, nr 20: 1928, s. 2.

W BBWR znalazły się ugrupowania lewicowe popierające sanację: Partia Pracy i Związek Naprawy Rzeczypospolitej oraz organizacje konserwatywne: Polska Organizacja Zachowawczej Pracy Państwowej, Stronnictwo Prawicy Narodowej i Chrześcijańskie Stronnictwo Rolnicze. W skład bloku weszli również działacze związków zawodowych (np. Związek Zawodowy Nauczycieli Polskich Szkół Średnich), organizacje urzędniczych (np. Związek Urzędników Skarbowych) czy kombatanckich (Związek Legionistów, Związek Strzelecki, Polska Organizacja Wolności). Akces do BBWR zgłaszali także działacze wywodzący się z ruchu ludowego m.in.: PSL „Piaś” czy PSL „Wyzwolenie”¹⁰. Jednocześnie na przełomie lat 1927/1928 nastąpiły zmiany organizacyjne i personalne w opozycyjnych do sanacji politycznej partiach.

Na kształt sceny politycznej przed 1928 r. zarówno w Rzeszowie, jak i w powiecie rzeszowskim istotny wpływ wywarły wybory parlamentarne w 1922 r.¹¹ W samym Rzeszowie zwycięstwo odnieśli Żydzi. Wystawili oni jedną listę wyborczą – nr 28, pod nazwą Komitet Zjednoczonych Stronnictw Narodowo-Żydowskich, na którą oddano 3575 głosów. Natomiast w powiecie rzeszowskim na listę nr 28 głosowało 5054 wyborców¹². Ostatecznie z okręgu rzeszowsko-jarosławskiego z listy żydowskiej do sejmu dostał się Feiweł Stempel (przemysłowiec z Krakowa, właściciel kopalni węgla). Drugi wynik w Rzeszowie osiągnął Chrześcijański Związek Jedności Narodowej, który startował z listy nr 8. Endecja zdobyła w mieście 1792 głosów, a w powiecie – 5337. Uzyskany wynik przełożył się na zdobycie jednego mandatu poselskiego – z ramienia klubu Chrześcijańsko-Narodowego do parlamentu wszedł dr Kazimierz Chłapowski (radca prawny z Poznania, były starosta w Przeworsku)¹³.

Biorąc pod uwagę wyniki wszystkich partii w mieście najsłabiej wypadły ugrupowania ludowe – PSL „Piaś”, PSL „Wyzwolenie”, PSL „Lewica”, Chłopskie Stronnictwo Radykalne¹⁴. Natomiast w powiecie zdecydowany sukces odniosło PSL „Piaś”, uzyskując aż 27 861 głosów, dzięki czemu partia Wincentego

¹⁰ Andrzej AJNENKIEL, *Parlament II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1975, s. 262–263.

¹¹ Na mocy dekretu Naczelnika Państwa, Józefa Piłsudskiego z dnia 18 sierpnia 1922 r. *O zarządzeniu wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej* ustalono termin wyborów parlamentarnych. Wybory do sejmu miały odbyć się 5 listopada 1922 r., a do Senatu – 12 listopada 1922 r. Vide: „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1922, nr 66, poz. 593.

¹² W całym okręgu wyborczym nr 47 (Rzeszów, Jarosław, Przeworsk, Łańcut, Nisko) Żydzi otrzymali 15 409 głosów. Vide: *Wynik wyborów sejmowych w okręgu rzeszowsko-jarosławskim, „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska”, nr 45: 1922, s. 1; Statystyka wyborów do sejmu i senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku, [in:] Statystyka Polski, t. VIII, Warszawa 1926, s. 67.*

¹³ Tadeusz RZEPECKI, Witold RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1922–1927*, Poznań 1923, s. 297.

¹⁴ Na PSL „Piaś” (lista nr 1) głosowały 23 osoby, na PSL „Wyzwolenie” (lista nr 3) – 14, a na PSL „Lewica” (lista nr 13) – 11. Natomiast Chłopskie Stronnictwo Radykalne (lista nr 15) otrzymało poparcie tylko 5 osób. Vide: *Statystyka wyborów do sejmu i senatu odbytych w dniu 5, s. 87.*

Witosa wprowadziła do sejmu 5 posłów z okręgu rzeszowsko-jarosławskiego: Andrzeja Plutę (rolnika ze Szklar – powiat rzeszowski), Jana Pieniążka (rolnika z Mokrej Strony – powiat przeworski), Jana Sobka (rolnika z Handzlówki – powiat łańcucki), Brunona Gruszka (rolnika ze Sokołowa – powiat jarosławski) oraz Marcina Sochę (urzędnika kolejowego z Rudnika – powiat niżański)¹⁵.

Przegranymi w okręgu rzeszowsko-jarosławskim okazały się socjaliści, miejscowa chadecja i Stronnictwo Mieszczańskie. Pozostałe ugrupowania takie jak: Związek Proletariatu Miast i Wsi czy Narodowa Partia Robotnicze jedynie zasygnalizowały swoją obecność.

Nieco inaczej przedstawiały się pierwsze wybory do senatu. W województwie lwowskim zgłoszono 13 list ubiegających się o 9 mandatów¹⁶. W wyborach do izby wyższej w Rzeszowie zwyciężyli Żydzi – lista nr 24 i Chrześcijański Związek Jedności Narodowej – lista nr 8 (odpowiednio otrzymując: 2752, 2648 głosów). Podobnie jak przy wyborach do sejmu, znacznie słabszy wynik zanotowały ugrupowania chłopskie i socjalistyczne¹⁷. Natomiast w powiecie rzeszowskim najwięcej głosów padło na listę wystawioną przez PSL „Piast” – 21 911. Dobry wynik uzyskany w całym województwie lwowskim przełożył się na zdobycie przez tę partię 4 mandatów senatorskich: Andrzej Kędzior (przewodniczący Wydziału Samorządu we Lwowie), dr Julian Ignacy Nowak (profesor bakteriologii i dyrektor Instytutu Weterynarii w Krakowie), Józef Jachowicz (rolnik ze Strażowa – powiat łańcucki) oraz Stanisław Biały (członek Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie)¹⁸. Trzy mandaty natomiast zdobyła endecja: dr Ernest Adam (dyrektor Ziemiańskiego Banku Kredytowego we Lwowie), ks. Witold Czartoryski (ziemianin zamieszkały w Pekinach – powiat jarosławski) i dr Maksymilian Thullie (profesor Politechniki Lwowskiej). Dobrze w województwie lwowskim wypadła lista żydowska – Komitet Zjednoczonych Stronnictw Narodowo-Żydowskich – wprowadzając do senatu dwóch przedstawicieli: dra Maksymiliana Bienenstocka (profesor Gimnazjum we Lwowie, publicysta) i Juliusza Artura Wurzela (adwokat i dziennikarz ze Lwowa)¹⁹.

¹⁵ T. RZEPECKI, W. RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1922*, s. 295–297.

¹⁶ Zgodnie z ordynacją wyborczą do sejmu i senatu każde województwo stanowiło jeden okręg wyborczy, na które przypadła z góry ustalona ilość mandatów. Ilość ich zależała od liczby mieszkańców danego województwa. W województwie lwowskim mieszkało ponad 2,7 mln mieszkańców, w rezultacie czego wybierano 9 senatorów. Vide: *Ordynacja wyborcza do Sejmu i Senatu z 28 lipca 1922 roku*, wstępem i komentarzem opatrzył ks. dr. Kazimierz LUTOSŁAWSKI, Warszawa 1922, s. 52–53; *Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku*, s. 3.

¹⁷ PPS w Rzeszowie otrzymał 486 głosów, a PSL „Piast” – 329. Jeden głos zdobył Związek Proletariatu Miast i Wsi, natomiast 3 – Centrum Mieszczańskie. Pozostałe partie w wyborach do senatu nie otrzymały w Rzeszowie żadnego głosu. Vide: *Statystyka wyborów do sejmu i senatu odbytych w dniu 5 listopada*, s. 115.

¹⁸ T. RZEPECKI, W. RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1922*, s. 406–407.

¹⁹ Ibidem, s. 409.

Wyniki przeprowadzonego głosowania do sejmu i senatu w 1922 r. świadczyły o popularności w powiecie PSL „Piast”, który miał poza miastem bardzo silną pozycję. Stanowczo poniżej swoich oczekiwań wypadła endecja. Natomiast dobry wynik w Rzeszowie zanotowali Żydzi. Redaktorzy „Ziemia Rzeszowskiej i Jarosławskiej” skomentowali to w następujący sposób: „Oto w samym Rzeszowie 4373 wyborców, prawie wyłącznie chrześcijańskich, zostało w domu i nie raczyło się potrudzić do wyborów – Oto w samym powiecie rzeszowskim było takich wygodnickich wyborców 20 tysięcy. I o to dzięki nim mamy posłem żyda, rabina, syjonistę”²⁰. Takich utarczek słownych na łamach prasy narodowej było znacznie więcej. Publicyści krytykowali zarówno tych, którzy brali udział w wyborach, a nie głosowali na listę nr 8, jak i tych, którzy w wyborach nie wzięli udziału.

W połowie latach dwudziestych doszło do wielu przeobrażeń i zmian organizacyjnych w najważniejszych partiach politycznych, nie tylko w skali krajowej, ale również i regionalnej. 11 maja 1924 r. na zjeździe w Rzeszowie w wyniku współpracy secesjonistów z PSL „Piast” z grupą skupioną wokół Stapińskiego z PSL „Lewicy” powstał Związek Chłopski. Prezesem partii został Andrzej Pluta, związany z powiatem rzeszowskim, zaś zastępcami Jan Stapiński i Jan Bryl²¹. W styczniu 1926 r. w wyniku połączenia się Związku Chłopskiego z grupą secesjonistów z PSL „Wyzwolenia”, powołano Stronnictwo Chłopskie, którego przywódcą został Jan Dąbski. Ugrupowanie w swoim programie postulowało: utworzenie jednoizbowego sejmu i rządu chłopsko-robotniczego, oddzielenie Kościoła od państwa i przekazanie majątku kościelnego na własność poszczególnych parafii. Wiele miejsca poświęcono sprawom gospodarczym. Domagano się przeprowadzenia reformy rolnej bez odszkodowania oraz zapowiadano upaństwowienie lasów, kopalń itd.²² Jednym z wiceprezesów Zarządu Głównego był A. Pluta. Na terenie powiatu rzeszowskiego partia wykazywała dużą aktywność polityczną. 28 lutego 1926 r. w Rzeszowie w sali „Sokoła” odbyło się zgromadzenie byłych delegatów Związku Chłopskiego. Sprawozdanie o sytuacji w sejmie i w rządzie złożył Władysław Wójtowicz. Głos zabrał również poseł Jan Bryl, który opowiedział zgromadzonym uczestnikom o stosunkach panujących w ZSRR. Na zakończenie uchwalono rezolucję, w której żądano natychmiastowego rozwiązania sejmu oraz przeprowadzenia nowych wyborów²³. Niewątpliwie zgromadzenie to przyczyniło się w dużym stopniu do większej aktywizacji chłopów z powiatu rzeszowskiego, którzy zaczęli organizować gminne struktury Stronnictwa. W okolicznych wsiach (m.in. w Boguchwale czy Futomie) zakła-

²⁰ „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska”, nr 45: 1922, s. 3.

²¹ Stanisław LATO, *Ruch ludowy wobec sanacji*, Rzeszów 1986, s. 29–30.

²² Alicja WIĘZIKOWA, *Stronnictwo Chłopskie 1926–1931*, Warszawa 1963, s. 32–33; Ewelina PODGAJNA, *Stronnictwo Chłopskie (1926–1931). Studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin 2011, s. 64, 177–179, 204.

²³ „Przyjaciół Ludu”, nr 10: 1926, s. 8; *Bryl bryluje w Rzeszowie*, „Ziemia Rzeszowska”, nr 10: 1926, s. 1.

dano koła partyjne oraz wybierano ich władze (przewodniczących, zastępców, sekretarzy, skarbników)²⁴. Partia w wyborach do sejmu i senatu w marcu 1928 r. wystawiła listę nr 10.

Rozdrobnienie w ruchu ludowym pogłębiało się. W październiku 1927 r. działacz ruchu ludowego Jakub Bojko wystąpił z PSL „Piast” i założył organizację o prosanacyjnym charakterze – Zjednoczenie Ludu Polskiego, która w marcu 1928 r. startowała w wyborach do sejmu razem z BBWR z listy nr 1²⁵.

27 października 1927 r. Bojko w Gręboszowie wydał manifest *Do braci włościan i ludzi dobrej woli*, w którym wzywał chłopów do poparcia rządów Piłsudskiego, deklarując: „Wierny programowi Polskiego Stronnictwa Ludowego, wierny aż do zgonu ideałom rzeszy chłopskiej, wierny Ojczyźnie, wyciągam swą starą spracowaną dłoń do Marszałka Piłsudskiego, wierząc głęboko, że pod Jego sztandarem chłopci polscy znajdą ochronę i pomoc w swej niedoli”²⁶. Jednocześnie usprawiedliwiał swoje odejście z „Piasta” – z jednej strony krytykował błędną linię polityczną stronnictwa, od 1922 r. schodzącą (jego zdaniem) z drogi walki o interesy i sprawy mas chłopskich, z drugiej ostro potępił politykę prowadzoną przez Wincentego Witosa, którego uważał za jedno z największych nieszczęść oraz porażek ruchu ludowego²⁷. Głównym powodem wystąpienia Bojki z „Piasta” była próba zjednoczenia polskiego ruchu ludowego. Działacz wyrażał głębokie przekonanie do osoby Piłsudskiego, oddanego jak sądził sprawie ludowej.

Niewątpliwie odejście jednego zasłużonych działaczy ludowych wywołało duże wrażenie w kraju, a zwłaszcza w stronnictwach chłopskich²⁸. W ślady Bojki poszedł Jan Stapiński, jeden z przywódców ruchu ludowego w Polsce. Na przełomie 1927/1928 r. został wykluczony ze Stronnictwa Chłopskiego. Powodem usunięcia była frakcyjna działalność parlamentarzysty. W styczniu 1928 r. wraz ze swoimi zwolennikami wznowił działalność Związku Chłopskiego, jako organizacji prosanacyjnej. Stapiński swe nadzieje na odegranie większej roli w życiu politycznym łączył z tym obozem i z samym Piłsudskim²⁹. Związek Chłopski w wyborach parlamentarnych w 1928 r. startował z listy nr 14.

Warto podkreślić, że ze wszystkich partii chłopskich największe straty przed wyborami poniósł PSL „Piast”. Odejście kilku ważnych działaczy, szczególnie

²⁴ „Przyjaciel Ludu”, nr 18: 1926, s. 6.

²⁵ Tadeusz KOWALSKI, *Ruch ludowy w powiecie rzeszowskim 1895–1944*, Warszawa 1973, s. 79–81.

²⁶ Jakub BOJKO, *Moje słowo do Braci włościan i ludzi dobrej woli: Dnia 27 października 1927 r., Gręboszów 1927*.

²⁷ Idem, *Dlaczego rzuciłem Witosą? Do Braci Chłopów Jakóba Bojki, słów kilka*, „Chłop Polski”, nr 1: 1927, s. 1–2.

²⁸ Wincenty Witos krytykował wystąpienie J. Bojki pisząc na łamach prasy: „Ty jednak poszedłeś na drogę, za którą innych potępiłeś, zamiast zjednoczenia zrobiłeś krok do dalszego rozbicia, podważając u chłopów poczucie siły, jedności i honoru”. Vide: Wincenty WITOS, *Posel Wincenty Witos w odpowiedzi na „manifest” senatora Jakuba Bojki*, „Piast”, nr 45: 1927, s. 1–2.

²⁹ Krzysztof DUNIN-WĄSOWICZ, *Jan Stapiński*, [in:] *Przywódca ruchu ludowego. Szkice biograficzne*, red. A. WIĘZIKOWA, Warszawa 1968, s. 307.

Bojki, przeniesienie starosty rzeszowskiego Tadeusza Spissa do Stanisławowa³⁰, wewnątrz secesje oraz tworzenie konkurencyjnych partii, zwłaszcza wspomnianego Stronnictwa Chłopskiego, spowodowało zmniejszenie zaplecza politycznego ugrupowania. Dodatkowo kierownictwo „Piastr” musiało liczyć się z przychylnymi nastrojami rzesz chłopskich wobec twórcy sytemu pomajowego, z którym wiązano wielkie nadzieje³¹. W styczniu 1928 r. odbyły się w Rzeszowie dwa zgromadzenia PSL „Piastr”. Na pierwszym 7 stycznia dokonano reorganizacji Zarządu Powiatowego i przyjęto młodych działaczy. Natomiast 13 stycznia, podczas zjazdu powiatowego, ustalono wybór kandydatów na posłów. Na zjazd przybyło ok. 500 delegatów, w tym także byli posłowie: Bruno Gruszka i Jan Pieniążek oraz senator Józef Jachowicz. Na pierwszym miejscu listy kandydatów na posłów znalazł się Andrzej Kus. Na liście byli także: Michał Szajer, Ignacy Opałiński, Jan Draus i Piotr Szczutek. Kandydatem na senatora został Stanisław Lis³². Kierownictwo partii przystąpiło do wyborów razem z Chrześcijańską Demokracją, tworząc Polski Blok Katolicki – lista nr 25.

W latach dwudziestych z rozłamami zmagał się także PSL „Wyzwolenie”. W 1924 r. część jego działaczy powołała do życia Niezależną Partię Chłopską. Na terenie ziemi rzeszowskiej istniały 2 koła ugrupowania w powiatach: przeworskim i rzeszowskim. W styczniu 1925 r. z inicjatywy Mieczysława Bomby oraz Józefa Kubicza powstały koła w Budziwoju i Świlczy³³. 11 marca 1927 r. rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów Niezależna Partia Chłopska została zdelegalizowana, z powodu rozbudzania na wsi nastrojów rewolucyjnych. Na początku grudnia powołano do życia Komitet Organizacyjny Lewicy Chłopskiej, którego przewodniczącym został Antoni Bomba. Z początkiem stycznia 1928 r. utworzono nową partię o programie rewolucyjnym – Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”³⁴. W skład zarządu tymczasowego wszedł wspomniany A. Bomba. Nowo powstała organizacja nie zyskała jednak zgody władz państwowych na wystawienie własnej listy w nadchodzących wyborach³⁵.

³⁰ Tadeusz Spiss pełniąc urząd starosty rzeszowskiego aktywnie działał w PSL „Piastr”. Zapewniał „piastowcom” najważniejsze funkcje w organizacjach gospodarczych oraz Związku Wójtów powiatu rzeszowskiego. W 1926 r. przeniesiony został do Stanisławowa, gdzie objął urząd Inspektora Wojewódzkiego. Nowym starostą rzeszowskim został w 1927 r. dr Artur Friedrich. Vide: *Ruch służbowy*, „Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego”, nr 1: 1927, s. 1.

³¹ Janusz SOCHA, *Stronnictwa ludowe po zamachu majowym*, Warszawa 1983, s. 93–94.

³² *Ze zjazdów Pow. Małopolska*, „Piastr”, nr 5: 1928, s. 5.

³³ Benon DYMEK, *Niezależna Partia Chłopska*, Warszawa 1972, s. 205–208.

³⁴ Bomba Mieczysław – wspomnienia. Próba zorganizowania władzy ludowej w 1918 r. Zjednoczenie Lewicy Chłop. „Samopomoc”, lata 1928–1931, Rewolucyjne walki przeszłości Rzeszowszczyzny. Burzliwe wybory do parlamentu wiedeńskiego w Rzeszowie, APRZ, KW PZPRwRz, sygn. 13392, k. 50–52.

³⁵ Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” zgłosiło w okręgu 47 (Rzeszów, Jarosław, Przeworsk, Łańcut, Nisko) listę pod nazwą „Niezależna Lista Stronnictwa Chłopskiego”. Została ona jednak unieważniona. Partia do wyborów w 1928 r. przystąpiła w Bloku Antyfaszystowskim, który miał polegać na współdziałaniu wszystkich ugrupowań rewolucyjnych, na czele

Przed przewrotem majowym duże wpływy w mieście posiadała Narodowa Demokracja, która razem z chadekami zdobyła większość mandatów do Rady Miejskiej. Do czołowych działaczy endecji należeli Roman Krogulski³⁶, Witold Czarnek, Józef Liwo i Bronisław Miara. Największe wpływy organizacja posiadała wśród urzędników, drobnomieszczaństwa, przedstawicieli wolnych zawodów np. prawników i lekarzy³⁷. Ważną rolę w zyskiwaniu zwolenników wśród miejscowego społeczeństwa odegrała „Ziemia Rzeszowska”, organ prasowy Narodowej Demokracji. Gazeta wiele miejsca poświęcała sprawom politycznym, zwłaszcza aktualnym wydarzeniom w kraju³⁸. Jednak po zamachu Piłsudskiego pozycja endecji osłabła. Znaczna część działaczy, w tym burmistrz Krogulski, przeszła do BBWR, wraz z kilkoma radnymi. Endecy w wyborach startowali z listy nr 24.

Na uzyskanie głosów w wyborach liczyli także socjaliści, którzy już od 1925 r. umacniali swoją pozycję³⁹. 24 kwietnia 1927 r. w Rzeszowie w sali „Sokoła” Polska Partia Socjalistyczna zorganizowała uroczystość odsłonięcia sztandaru. Do miasta przybyli wówczas poseł Zygmunt Kazimierz Piotrowski, senator Dorothea Kłuszyńska i jeden z delegatów Rady Krakowskiej Adam Ciołkosz⁴⁰. W czerwcu 1927 r. ugrupowanie uzyskało poważny sukces w wyborach do Rady Miejskiej, wprowadzając 12 przedstawicieli. Klub Radnych PPS tworzyli m.in.: Karol Krwawicz, Waclaw Buczyński, Jan Rak, Stanisław Mróz, Michał Pasierb i Czesław Wilk⁴¹. Rozwój ruchu zawodowego, głównie opanowanie przez PPS Związku Zawodowego Robotników Rolnych, spowodowały decyzję Centralnego Komitetu Wykonawczego partii o utworzeniu w Rzeszowie Okręgowego Komitetu Robotniczego, którego przewodniczącym został Karol Krwawicz, a sekreta-

z Komunistyczną Partią Polski. Listy „Samopomocy” zostały zatwierdzone w następujących okręgach: nr 8 (Ciechanów, Mława, Pułtusk, Przasnysz, Maków), nr 11 (Łowicz, Kutno, Gostynin, Sochaczew), nr 20 (Kielce, Jędrzejów, Włoszczowa), nr 23 (Iłża, Koźnice, Opatów), nr 24 (Łuków, Garwolin, Puławy) i nr 26 (Lublin, Chełm, Lubartów). Vide: Henryk CIMEK, *Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” 1928–1931*, Lublin 1973, s. 185–187, 192.

³⁶ Roman Krogulski (1868–1936) – adwokat, działacz społeczny oraz polityczny. W latach 1913–1933 pełnił obowiązki burmistrza Rzeszowa. W 1933 r. w wyniku zmiany ustawy o samorządzie został wybrany pierwszym prezydentem miasta. Po powołaniu BBWR-u stał na czele jego struktur w Rzeszowie, Vide: Jerzy GACEK, *Roman Krogulski*, [in:] *Encyklopedia Rzeszowa*, red. Zdzisław BUDZYŃSKI, Rzeszów 2004, s. 257.

³⁷ Włodzimierz BONUSIAK, *Życie polityczne*, [in:] *Dzieje Rzeszowa*, s. 511.

³⁸ Stanisława DARŁAKOWA, *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Rzeszów 1966, s. 38.

³⁹ W 1925 r. w Rzeszowie liczba członków PPS wynosiła ok. 300. Vide: W. BONUSIAK, *Życie polityczne Rzeszowa w 20-lecie międzywojennym*, [in:] *Z przeszłości Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej w 640 lecie lokacji miasta zorganizowanej przez Muzeum Okręgowe w dniach 12–13. X. 1994*, red. Małgorzata JAROSIŃSKA, Rzeszów 1995, s. 179.

⁴⁰ Komitet Miejskowy PPS Rzeszów. Zaproszenie na odsłonięcie sztandaru PPS w Rzeszowie, APRz, KW PZPRwRz, sygn. 14728, k. 1.

⁴¹ Wspomnienia działaczy związkowych – Związek Zawodowy Kolejarzy 1. Jan Rak, 2. Kazimierz Chabaj – od roku 1918–1945, APRz, Wojewódzka Rada Związków Zawodowych w Rzeszowie, sygn. 9, k. 25.

rzem Jan Mirek. Pod wpływem PPS-u znajdowały się także związki zawodowe kolejarzy, robotników rolnych, metalowców, dozorców oraz transportowców. PPS w wyborach wystawił listę nr 2.

Na terenie Rzeszowa wpływy posiadali również komuniści. Rzeszowska organizacja zaczęła się rozwijać od 1925 r.⁴² Komitet Dzielnicowy Komunistycznej Partii Polskiej Rzeszów w marcu 1928 r. liczył 7 komórek i 25 członków. KPP prowadziła agitację przede wszystkim wśród rzemieślników i drobnomieszczaństwa, ponieważ zdecydowana większość robotników była pod wpływem PPS-u. W tym celu komuniści wykorzystywali w swojej działalności organizacje takie jak: Stowarzyszenie Wolnomyślicieli Polskich czy Stowarzyszenie Esperantystów. Do aktywnych działaczy wspomnianych stowarzyszeń należeli: Mieczysław Bomba, Jakub Graber, Stanisław Jerszyna, Józef Kubicz i Szymon Wang⁴³. KPP wywierała też znaczny wpływ na PPS „Lewicę”⁴⁴. Partia powstała w Rzeszowie w lipcu 1926 r., a w grudniu 1928 r. miała liczyć ok. 900 członków. Posiadała wpływy w związkach zawodowych, głównie w Związku Zawodowym Robotników Przemysłu Chemicznego i Pokrewnych. Na czele Komitetu Miejskowego stał Stanisław Maj, sekretarzem był Stanisław Kyc, a skarbnikiem Andrzej Warzybok⁴⁵. Do nadchodzących wyborów obie partie lewicowe przystąpiły z listy nr 36 PPS „Lewicy”.

W wyborach parlamentarnych udział wzięli także Żydzi. W 1921 r. w Rzeszowie mieszkało ich 11 361, a powiecie rzeszowskim 15 636⁴⁶. Społeczność żydowska stanowiła zróżnicowaną mozaikę polityczną. W mieście działały następujące partie polityczne: Agudas Israel, Mizrachi, Poalej Syjon oraz Żydowska Partia Socjalistyczna („Bund”). Najsilniejsze były organizacje syjonistyczne, które posiadały wpływy wśród żydowskich kupców oraz zawodowej inteligencji. Utworzyły one Żydowski Fundusz Narodowy, za pomocą którego od 1926 r. finansowano ośrodek rzeszowskiej młodzieży w Niebylcu. Przygotowywano również młodzież do pracy w Palestynie⁴⁷. Żydzi w Rzeszowie i powiecie rzeszowskim zgłosili dwie listy: 17 – Zjednoczenie Narodowe Żydowskie w Małopolsce oraz 33 – Ogóln żydowski Narodowy Blok Wyborczy do Sejmu i Senatu. W 1927 r. Żydowski Komitet Współpracy z Rządem wydawał bezpartyjny tygodnik „Przegląd Rzeszowski”⁴⁸.

⁴² Mariusz KRZYSZTOFIŃSKI, *Komuniści na Rzeszowszczyźnie 1918–1944/1945*, Rzeszów 2010, s. 34–35.

⁴³ H. CIMEK, *Ruch robotniczy na ziemi rzeszowskiej (1918–1939)*, [in:] *Ruch robotniczy na ziemi rzeszowskiej 1918–1975*, red. Bogusław SYZDEK, Warszawa 1980, s. 48.

⁴⁴ 13 VI 1926 r. działacze lewego skrzydła Polskiej Partii Socjalistycznej utworzyli PPS „Lewicę”. Przewodniczącym nowopowstałej partii był Andrzej Czuma (do 1929 r.). Radykalno-socjalistyczna partia istniała do lutego 1931 r. Vide: Jan TOMICKI, *Polska Partia Socjalistyczna 1892–1945*, Warszawa 1983, s. 280.

⁴⁵ Malec Franciszek – ważniejsze wspomnienia. Powstanie i działalność PPS-Lewicy w Rzeszowie, APRz, KW PZPRwRz, sygn. 13950, k. 1–5.

⁴⁶ *Skorowidz miejscowości*, s. 39.

⁴⁷ Andrzej POTOCKI, *Żydzi w Podkarpackiem*, Rzeszów 2004, s. 159.

⁴⁸ Adrian ULJASZ, *Z dziejów prasy lokalnej w II Rzeczypospolitej. Żydowski „Przegląd Rzeszowski” z 1927 i 1932 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych”, R. 15/nr 1: 2016, s. 132–133.

Porównując życie polityczne Rzeszowa i powiatu do sąsiednich terenów można odnaleźć liczne podobieństwa. Przede wszystkim w okolicznych powiatach (niskim, jarosławskim, kolbuszowskim, łańcuckim czy przeworskim) istotną rolę odgrywał PSL „Piast”, dysponując tam licznymi kołami⁴⁹. Warto jednak pamiętać, że w połowie lat dwudziestych z powodu perturbacji i konfliktów wewnętrznych znaczenie partii zaczęło maleć. Ponadto w 1926 r. na arenie życia politycznego pojawiła się poważna konkurencja w postaci Stronnictwa Chłopskiego, które zaczęło odgrywać coraz ważniejszą rolę. Oczywiście dotyczyło to przede wszystkim wsi, gdyż program ugrupowań ludowych docierał do tamtejszego elektoratu.

W miastach o głosy rywalizowali endecy z socjalistami. Jak zostało wcześniej wspomniane ruch narodowy pełnił ważne miejsce w życiu politycznym Rzeszowa (do 1926). Podobnie sytuacja wyglądała w Przemyśle, gdzie dzięki aktywności lokalnych działaczy nurt ten zaczął odgrywać poważniejszą rolę. W wyborach do sejmu w 1922 r. z ramienia Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej posłem został wybrany Stanisław Rymar⁵⁰. W pozyskiwaniu zwolenników nieoceniony okazał się tygodnik „Ziemia Przemyska”, będący głównym forum myśli narodowej na tym terenie. Swoją pozycję umacniał w mieście Związek Ludowo-Narodowy, w skład zarządu wchodziło 45 członków. Istotne funkcje kierownicze pełnili m.in. prezes Leonard Tarnawski i jego zastępcy Jan Godek oraz Karol Janicki⁵¹. Pomimo przewrotu majowego, koło przemyskiego ZLN nadal aktywnie uczestniczyło w życiu politycznym miasta. Wpływy w regionie przemyskim posiadali również socjaliści. Począwszy od 1919 r. PPS umacniała swoją pozycję. W wyborach do sejmu w 1922 r. mandat poselski otrzymał Herman Lieberman (jeden z przywódców partii, adwokat)⁵². Z powodu absorbujących obowiązków parlamentarnych, wymagających stałego pobytu w Warszawie, okazjonalnie przyjeżdżał do Przemyśla. Jednak starał angażować się w życie miasta m.in. przemawiał na wiecach. 23 stycznia 1927 r. działacze przemyskiego komitetu PPS-u i przyjaciele zorganizowali Liebermanowi jubileusz z okazji 30-lecia działalności społecznej w Przemyśle oraz 20-lecia pracy parlamentarnej⁵³. Uro-

⁴⁹ W Jarosławiu działały 64 koła, w Kolbuszowie – 15, w Łańcucie – 17, w Nisku – 36. Vide: Józef Ryszard SZAFLIK, *Polskie Stronnictwo Ludowe Piast 1926–1931*, Warszawa 1970, s. 41.

⁵⁰ *Wynik wyborów w okr. Przemyśl–Dobromil–Sanok–Krosno–Brzozów*, „Ziemia Przemyska” nr 46: 1922, s. 3.

⁵¹ Janusz MAJKA, *Ruch narodowy w Przemyśle w latach II Rzeczypospolitej*, „Rocznik Przemyski. Zeszyt Historia”, t. XLV/z. 4: 2009, s. 156.

⁵² Herman Lieberman z okręgu przemyskiego był również posłem do Sejmu Ustawodawczego (1919–1922). Vide: T. RZEPECKI, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920, s. 209–210.

⁵³ Uroczystość odbyła się w sali teatralnej Domu Robotniczego. Przemówienia wygłosili m.in. adwokat dr Ludwik Grossfeld, poseł Norbert Barlicki, przewodniczący Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów, adwokat dr Zygmunt Marek, Stanisław Posner, gen. Andrzej Galica, dowódca Okręgu Korpusu w Przemyśle i burmistrz miasta Józef Kostrzewski, który podkreślił

czystość stanowiła dowód uznania dla jego zasług, zarówno dla miasta, jak i całego kraju. Socjaliści w Przemyślu i powiecie przemyskim mogli liczyć na poparcie głównie robotników czy przedstawicieli związków zawodowych.

Powyższe przykłady świadczą o tym, że scena polityczna w Rzeszowie w odniesieniu do sąsiednich powiatów i terenów w pewnym stopniu kształtowała się podobnie. Duży wkład w rozwój organizacyjny poszczególnych partii położyli lokalni działacze oraz wybrani z tych okręgów posłowie. Na życie polityczne Rzeszowa, powiatu lub innych miast bez wątplenia wpływ miała także aktualna sytuacja w kraju nie tylko w zakresie politycznym, ale też i społeczno-gospodarczym. Aktywność organizacyjna partii działających na terenie Rzeszowa była odbiciem polityki państwowej i jej skutków (np. przewrót majowy). Z drugiej strony wszelkie wydarzenia ogólnopolskie rzutowały dosyć wyraźnie na działania lokalne partii. Co prawda nie należy zapominać, że podejmowano także akcje odnoszące się wyłącznie do warunków lokalnych, kształtujących zróżnicowanie polityczne danego regionu lub miasta.

Wybory do sejmu II kadencji

Na mocy zarządzenia prezydenta Mościckiego *O wyborach do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej* z 3 grudnia 1927 r. ustalono termin wyborów parlamentarnych. Wybory do sejmu zostały wyznaczone na 4 marca 1928 r., a do senatu na 11 marca⁵⁴. Adam Próchnik, historyk i działacz PPS-u, nachodzące głosowania traktował jako test zaufania społecznego do poszczególnych ugrupowań politycznych: „Wybory te miały większe znaczenie od zwyczajnych. Winny one były być sądem opinii publicznej i nad stronnictwami, które zwyciężyły w roku 1922 i odgrywały decydującą rolę w minionej kadencji, i nad przewrotem majowym, i nad przemianami, które po przewrocie nastąpiły w obozie rządzącym”⁵⁵. Wybory w ujęciu lokalnym, a więc w Rzeszowie i powiecie rzeszowskim, miały wykazać na jakie poparcie społeczne mógł liczyć nowopowstały BBWR, a z drugiej strony pozostałe partie, zwłaszcza stronnictwa chłopskie.

Rzeszów należał do okręgu nr 47, do którego wchodziły miasta: Jarosław, Przeworsk, Łańcut i Nisko. Agitacja do sejmu stanowiła niewątpliwie element mobilizujący wszystkie partie do działania oraz pozwalający na propagowanie własnych założeń ideowych i programowych. Podobnie jak w skali kraju kampa-

zasługi Liebermana dla miasta. Organizatorzy jubileuszu przygotowali dla zaproszonych gości obiad, natomiast wieczorem odbył się raut. Vide: Zenon ANDRZEJEWSKI, *Przemyskie wątki w biografii Hermana Liebermana* (cz. 2), „Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej”, nr 9–10: 2011, s. 257.

⁵⁴ „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1927, nr 107, poz. 916.

⁵⁵ Adam PRÓCHNIK, *Pierwsze piętnastolecie Polski niepodległej. Zarys dziejów politycznych*, Warszawa 1983, s. 218.

nia wyborcza poszczególnych ugrupowań prowadzona była na szeroką skalę. Blok prorządowy starał się dotrzeć do potencjalnych wyborców za pośrednictwem wzmoczonej agitacji, w którą zaangażowała się administracja państwowa oraz samorządowa. Wykorzystywano także prasę regionalną. Tuż przed wyborami, w lutym 1928 r. powstał organ prasowy rzeszowskiego BBWR-u „Gazeta Rzeszowska”. Tygodnik podkreślał zasługi Piłsudskiego i nawoływał do głosowania na listę nr 1: „«1» podobna też do cepa, którym się młóci zboże, by wyluskać ziarno i oddzielić je od wszelkiej plewy. Puszczajcie więc – w Imię Boże – cepy jedyńki «na te chwasty, co nam pola nasze – do dziś dnia gloszą – trzeba kochać naszą Wiarą i Polskę nie połową, ale całą duszą!» – Niech żyje Marszałek Józef Piłsudski! Niech święci się 4 i 11 marca Zwycięstwo Jego listy Nr. 1”⁵⁶. W całym okręgu BBWR wystawił do sejmu 13 kandydatów. Listę z powiatu rzeszowskiego otwierali: Jakub Bojko, Jan Kolanko – nauczyciel z Niżankowic oraz Roman Krogulski – burmistrz Rzeszowa. Obóz rządowy, który szedł do wyborów pod szyldem „Zjednoczenia Ludu”, wystawiając kandydaturę znanego działacza ludowego liczył na przeciągnięcie głosów mieszkańców wsi. Pozostali kandydaci BBWR-u z okręgu nr 47 pełnili różne funkcje, byli np. dyrektorami gimnazjum czy sekretarzami Rady Powiatowej⁵⁷. Nie brakowało też rolników, kupców itd. Różnił ich również wiek – najmłodszy (Jan Draus) miał 25, a najstarszy (Jakub Bojko) 70 lat – a tym samym doświadczenie polityczne⁵⁸.

Na łamach prasy obozu sanacyjnego zamieszczano sprawozdania z wieców przedwyborczych organizowanych na terenie powiatu rzeszowskiego. Odbyły się one m.in. w Głogowie oraz wsiach: Trzcianie, Chmielniku, Mrowli czy Stobiernej. Na spotkaniach przedstawiciele BBWR-u prezentowali program bloku, piętnowali partyjniactwo oraz nawoływali do jedności i zgody. Na wiecach zebrani uchwalili hołd dla prezydenta Ignacego Mościckiego i marszałka Piłsudskiego oraz złożyli deklarację głosowania na listę nr 1⁵⁹. Agitację na rzecz BBWR-u prowadzili starostowie, wójtowie, sołtysi oraz lokalni działacze. Aktywność wykazywał Jan Kolanko, który pod koniec 1927 r. i na początku 1928 r. odbył kilka spotkań np. w Stobiernej, Trzcianie, Mrowli i Chmielniku⁶⁰. Omawiał tam sytuację polityczną przed majem 1926 r., piętnował partyjniactwo oraz nawoływał do głosowania na listę Bloku. Na spotkania przybyli chłopci z pobliskich miejscowości, którzy uchwalili rezolucję popierającą politykę obozu sanacyjnego. Zaangażowany w agitację przedwyborczą był również dr Krogulski. Burmistrz miasta odbył kilka spotkań, m.in. 26 lutego 1928 r. w sali Sokoła w Rzeszowie⁶¹.

⁵⁶ J. GROM, *Symbol jedyńki*, „Gazeta Rzeszowska”, nr 1: 1928, s. 4.

⁵⁷ Afisze Okręgowej Komisji Wyborczej w Rzeszowie i Lwowie 1927–1928, APRz, Okręgowa Komisja Wyborcza w Rzeszowie [dalej: OKW RZ], sygn. 16, k. 1.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ *Sprawozdanie wiecowe BBWR z powiatu rzeszowskiego*, „Gazeta Rzeszowska”, nr 1: 1928, s. 3.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ „Gazeta Rzeszowska”, nr 3: 1928, s. 2.

Propagandę na rzecz BBWR prowadziła również prorządowa „Gazeta Lwowska”. Dziennik pozytywnie wypowiadał się na temat zmian dokonanych przez obóz sanacyjny. Popierał Piłsudskiego i chwalił jego dokonania. Z drugiej strony wzywał obywateli do udziału w wyborach i spełnienia obywatelskiego obowiązku: „Kartka wyborcza będzie egzaminem każdego z nas z jego dojrzałości obywatelskiej i charakteru obywatelskiego”⁶².

Pod względem haseł głoszonych przez BBWR kampania wyborcza w powiecie rzeszowskim niewiele różniła się od sąsiednich powiatów i terenów. Zbliżonymi sloganami operowano np. w Przemyślu i powiecie przemyskim: „Zastanówcie się głęboko! Jeżeli kochacie Polskę, jeżeli Wasze kochacie dzieci, nie dopuście do tego, aby ludzie niegodni Wami rządili, a w Polsce prawa stanowili. Ostrzegamy Was przed obłudnikami, którzy w swych odezwach i przemówieniach powołują się na Marszałka Piłsudskiego, a idąc przeciw Niemu i Jego Liście, wystawiając listy własne. Tu nie ma wyboru: Kto nie idzie z Nim – idzie przeciw Niemu”⁶³. W Przemyślu, inaczej niż w Rzeszowie, aktywną kampanię na rzecz obozu sanacyjnego prowadziły kobiety, które popierały tę opcję polityczną – 12 stycznia 1928 r. z inicjatywy Heleny Stieberowej powstał tam Demokratyczny Komitet Wyborczy Kobiet Polskich⁶⁴.

Agitację przedwyborczą z wykorzystaniem organów prasowych prowadziła również endecja, która przystąpiła do wyborów jako Blok Katolicko-Narodowy, w skład którego wchodziły: Związek Ludowo-Narodowy, Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe, Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji oraz organizacje katolickie. Na łamach tygodników związanych z obozem narodowym, „Ziemi Rzeszowskiej” oraz „Głosu Jarosławskiego”, przedstawiano programy, sprawozdania z wieców oraz hasła nawołujące do głosowania na listę nr 24. Podkreślano tam silny związek z Kościołem katolickim oraz przywiązanie do jego tradycji i nauki: „Polaku i Polko Katoliczko!, Chcesz Polski Katolickiej, Chcesz aby Księdza nie usunięto ze szkoły, Chcesz aby zapanowała sprawiedliwość i praworządność, Chcesz katolickiej ochrony i obrony robotnika i bezrolnego, Chcesz ukrócenia buty rozpanoszonego żydowstwa, chcesz spolszczenia miast, Chcesz wybrać prawdziwie katolickich i narodowych posłów głosuj na nr 24”⁶⁵.

⁶² *Z Państwem czy przeciw Państwu?*, „Gazeta Lwowska”, nr 53: 1928, s. 1.

⁶³ Wybory do Sejmu i Senatu RP – odezwa Komitetu Wyborczego BBWR dla miasta Przemyśla do wyborców, nawołująca do głosowania na listę nr 1-BBWR, Archiwum Państwowe w Przemyślu, Afisze, plakaty i druki ulotne z terenu Przemyśla w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu, sygn. 346, k. 1.

⁶⁴ 16 grudnia 1927 r. w Warszawie ukonstytuował się Demokratyczny Komitet Wyborczy Kobiet Polskich. Komitet w okresie kampanii wyborczej prowadził aktywną agitację na rzecz BBWR-u. Zakładał komitety powiatowe np. w Sanoku, Krośnie, Dobromilu czy tworzył też komitety obwodowe w okolicznych wsiach i miasteczkach. Vide: *Regulamin Demokratycznego Komitetu Wyborczego Kobiet Polskich*, Warszawa 1928, s. 1–2; *Z ruchu przedwyborczego*, „Tygodnik Przemyski”, nr 5: 1928, s. 2–3.

⁶⁵ „Ziemia Rzeszowska”, nr 9: 1928, s. 1.

Publicyści zamieszczali także hasła odnoszące się do kobiet i ich postawy: „Kobieto Polko! Która od dzieciństwa do grobowej deski nosisz na piersiach znamię wiary katolickiej, czy możesz inaczej głosować jak na listę nr. 24?”⁶⁶. Poza tym zachęcano czytelników do wpłacania pieniędzy na fundusz wyborczy – zebrane środki miały zostać przeznaczone na agitację w terenie oraz drukowanie ulotek⁶⁷.

W prasie katolicko-narodowej przypomniano przepisy ordynacji wyborczej do sejmiku oraz zasady głosowania: „Głosowanie przy wyborach sejmowych w dniu 4 marca rozpoczyna się o godzinie 9 rano i trwa bez przerwy do godziny 9 wieczorem. Wyborca zanim uda się do sali, w której urządza komisja wyborcza, winien zaopatrzyć się w kartkę do głosowania. Kartka do głosowania winna być koloru białego z obu stron, a na jednej stronie winien być napisany lub wydrukowany numer: 24”⁶⁸. Z drugiej strony publicyści starali się wpływać na zachowania i postawy wyborców, sugerując kogo powinni poprzeć: „Wielu wyborców będzie w kłopotcie, na którą listę oddać swój głos. Czy na socjalistów, którzy dążą do rozdziału kościoła od państwa, usunięcia religii ze szkoły, którzy szkalują nasze duchowieństwo [...] Czy oddać głosy na listę Związku Chłopskiego, na którego czele stanęli rozmaici ludzie, którzy i sami nie są chłopami i z chłopem nie mają nic wspólnego, a dążą tylko do rozbicia włościństwa na drobne grupki w tej nadziei, że na takim rozbiciu mogą tylko zarobić, w myśl zasady, gdzie się dwóch bije, tam trzeci korzysta [...] A może głosować na listę „Wyzwolenia”, na czele której stoją znów ludzie, którzy połączyli się z żydami, którzy do spółki z tymi wrogami polskość chcą wyzwolić handel i przemysł z rąk polskich”⁶⁹. Jednocześnie przedstawiano postulaty listy katolickiej: „Czy wreszcie głosować na listę katolicko-narodową, której zwolennicy bronią polskość i pragną, by handel i rzemiosło znajdowały się w rękach Polaków, by nauka religii odbywała się jak dotychczas w naszych szkołach, by ślub małżeński był sakramentem nierozdzielalnym, by kościoły i duchowieństwo było szanowane”. Analizując prasę obozu narodowego należy stwierdzić, że publicyści dosyć często krytykowali działania poszczególnych partii politycznych w czasie kampanii, zwłaszcza prowadzonej przez BBWR. Atakowano kandydatów obozu rządowego, w tym głównie R. Krogulskiego. Burmistrzowi Rzeszowa zarzucano brak odpowiedzialności za losy miasta, niechlujstwo, niedbanie o interesy obywateli oraz niegospodarność⁷⁰.

Prasa prawicowa publikowała także listy kandydatów Bloku Katolicko-Narodowego do sejmiku, przedstawiała ich krótkie życiorysy. Podkreślała zaangażowanie działaczy w życiu społeczno-gospodarczym oraz politycznym⁷¹. Na liście

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ „Ziemia Rzeszowska”, nr 6: 1928, s. 2.

⁶⁸ „Ziemia Rzeszowska”, nr 9: 1928, s. 1.

⁶⁹ *Na kogo głosować?*, „Głos Jarosławski”, nr 3: 1928, s. 2.

⁷⁰ *Dr. Krogulski jako protektor żydów, jako gospodarz miasta, jako katolik*, „Ziemia Rzeszowska”, nr 7: 1928, s. 2.

⁷¹ „Głos Jarosławski”, nr 6: 1928, s. 1.

nr 24 na pierwszych trzech miejscach znaleźli się: dr Józef Liwo – adwokat z Rzeszowa i wieloletni redaktor „Ziemi Rzeszowskiej”, dr Teofil Nieć – lekarz oraz Michał Stępak – naczelnik gminy w Wiązownicy i były poseł na Sejm Krajowy⁷². W całym okręgu wystawiano łącznie 14 kandydatów, pochodzących z powiatów: jarosławskiego, łańcuckiego, nizańskiego, przeworskiego i rzeszowskiego. W kampanię wyborczą zaangażowany był przede wszystkim Liwo, który brał udział w spotkaniach z wyborcami. Na jednym z nich 28 stycznia 1928 r. wygłosił przemówienie, w którym wzywał wszystkich katolików i Polaków do współpracy: „Pod hasłem jedności katolickiej, pod hasłem dobra państwa i Kościoła, nie walki z nim, iść należy do wyborów, a nie słuchać tych którzy bałamuca, obiecują za darmo rozdzielić grunta, a sami czym prędzej je kupują”⁷³. W podobny sposób kampanię wyborczą prowadziła endecja w Przemyślu, gdzie na łamach tygodnika „Ziemi Przemyskiej” zachęcano do głosowania na listę nr 24.

W trudnej sytuacji do wyborów przystąpił PSL „Piast”. Targana problemami wewnętrznymi partia musiała odnaleźć się w nowej sytuacji politycznej. „Piastowcy” zdawali sobie sprawę, że o głosy w regionie będą musieli rywalizować z innymi poważnymi graczami na scenie politycznej, głównie z BBWR-em i Stronnictwem Chłopskim, które na terenie Rzeszowa oraz powiatu rzeszowskiego posiadało mocną pozycję. Do wyborów PSL „Piast” poszedł razem z chadecją. Policy ugrupowania wiedzieli, że trudno będzie o powtórzenie wyników z 1922 r.⁷⁴ Niepokój wzbudzał również start Bojki z listy BBWR, gdyż mógł odebrać swojej byłej partii znaczną ilość głosów. W tygodniku „Piast” pisano, że: „Bojko jest tylko parawanem, wabikiem na chłopów przy wyborach”. W ten sposób przestrzegano wyborców przed oddawaniem na niego głosów. Jednocześnie podkreślano, że nie bez przyczyny kandydował w kilku miejscowościach: w Tarnowie, Jaśle, Samborze, Tarnopolu, Przemyślu i Rzeszowie. W razie osiągnięcia tam sukcesu umożliwiał wprowadzenie do sejmu innym kandydatów BBWR-u, gdyż mógł objąć mandat tylko z jednego okręgu: „Bojko w tylu okręgach posłem być nie może, więc się zrzeknie i zostanie nim następny z listy”⁷⁵.

PSL „Piast” starał się prowadzić kampanię z rozmachem. Na terenie okręgu 47 przedstawiciele partii odbywali liczne wiece oraz zgromadzenia. Najbardziej zaangażowany w agitację był Jan Pieniążek, poseł sejmu I kadencji (1922–1927), otwierający listę okręgową Polskiego Bloku Katolickiego⁷⁶. W czasie wieców

⁷² „Ziemia Rzeszowska”, nr 7: 1928, s. 1.

⁷³ „Ziemia Rzeszowska”, nr 5: 1928, s. 2.

⁷⁴ W wyborach do sejmu w 1922 r. PSL „Piast” uzyskał w skali kraju 70 mandatów, stając się tym najsilniejszą partią chłopską. Vide: T. RZEPECKI, W. RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1922*, s. 296–297, 351.

⁷⁵ G. JAKÓBCZYK, *Samotrzaski p. Bojki*, „Piast”, nr 7: 1928, s. 3.

⁷⁶ Jan Pieniążek od 1920 r. pełnił wójta gminy Mokra Strona. Dzięki pełnieniu tej funkcji mógł zetknąć się z problemami mieszkańców wsi, jak i sprawami gminnego samorządu. Pieniążek wójtem gminy był do 1933 r. Vide: Seweryn PIENIAŻEK, *Jan Pieniążek (1881–1963), działacz ludowy i poseł*, Rzeszów 2010, s. 40.

sporo uwagi poświęcał odejściu Bojki, który był jego rywalem w nadchodzących wyborach. 21 grudnia 1927 r. w Przeworsku na zjeździe delegatów, mężów zaufania i wójtów z terenu powiatu wyjaśnił dlaczego Bojko wyszedł z „Piasta”. W swoich przemówieniach poruszał wiele tematów i zagadnień, np. omawiał bieżącą sytuację polityczną. Wystąpienia Pieniżka były długie. Według relacji prasowej zjazd trwał 2 godziny⁷⁷. Uczestnicy spotkania podziękowali Pieniżkowi za dotychczasową pracę w sejmie oraz na terenie powiatu przeworskiego. Delegaci poparli jednogłośnie jego kandydaturę w wyborach. Były poseł wyjaśniał również różnice programowe między stronnictwami chłopskimi, wchodził w dyskusje z ich zwolennikami, np. w Medyni Głogowskiej⁷⁸. Aktywnością wykazywali się także inni kandydaci, w tym Andrzej Kuś, który na zgromadzeniu przedwyborczym 2 lutego 1928 r. w Lubeni (powiat rzeszowski), stwierdził „że o ile nowy Sejm będzie wybrany z ludzi uczciwych, a nie dorobkiewiczów i karierowiczów, można liczyć na lepszą przyszłość”⁷⁹. W zgromadzeniach oraz spotkaniach brał udział też Bruno Gruszka (poseł I kadencji), występując głównie na terenie powiatu jarosławskiego np. w Bystrowicach, Hawłowicach oraz Roźwienicy⁸⁰.

O głosy mieszkańców wsi zabiegało też Stronnictwo Chłopskie. W okręgu 47 z ramienia stronnictwa o mandat poselski ubiegali się: Andrzej Pluta – rolnik ze Szklar (powiat rzeszowski), Marcin Socha – urzędnik kolejowy z Rudnika nad Sanem (powiat niżański), Jan Sobek – rolnik z Handzlówki (powiat łańcucki), Eugeniusz Opolski – rolnik z Brzezówki (powiat rzeszowski), Stanisław Janusz – rolnik z Mokrej Strony (powiat przeworski), Tomasz Wójcik – rolnik z Rudnej Wielkiej (powiat rzeszowski), Antoni Kudła – rolnik z Pelkiń (powiat jarosławski) oraz Leon Żygadło – rolnik z Łopuszki Wielkiej (powiat przeworski)⁸¹. Warto zaznaczyć, że Pluta, Sobek i Socha byli byłymi posłami I kadencji, wówczas reprezentującymi klub „Piasta”. Niewątpliwie spośród wszystkich kandydatów wzmożoną aktywność wykazywał Pluta, który w okresie kampanii wyborczej brał udział w szeregu zgromadzeń, zarówno w powiecie rzeszowskim, jak i na terenie okręgu nr 47⁸². Przedstawiciele Stronnictwa Chłopskiego na zgromadzeniach i wiecach nie tylko prezentowali program wyborczy, ale również krytykowali działaczy ludowych, w tym przede wszystkim Jana Stapińskiego, przewodniczącego Związku Chłopskiego. „Przyjaciel Ludu”, organ prasowy Związku Chłopskiego, informował, że Pluta, Opolski, Socha i Janusz na zgromadzeniach w Rzeszowie, Jarosławiu, Łańcucie, Przeworsku i Rudniku nad Sanem piętnowali postawę oraz działania Stapińskiego: „Ogłosili, że Stapiński idzie

⁷⁷ *Relacja S. Kapusty*, „Piast”, nr 3: 1928, s. 5.

⁷⁸ *Z ruchu wyborczego*, „Piast”, nr 10: 1928, s. 3.

⁷⁹ *Relacja J. Pietrzyk*, „Piast”, nr 8: 1928, s. 4.

⁸⁰ *Relacja Piastowiec z Pruchnickiego*, „Piast”, nr 10: 1928, s. 3.

⁸¹ Afisze Okręgowej Komisji Wyborczej w Rzeszowie i Lwowie 1927 i 1928, APRz, OKW RZ, sygn. 16, k. 1.

⁸² T. KOWALSKI, op. cit., s. 81.

z obszarnikami i księżmi, czyli zdradza nas chłopów”. Gazeta broniła przywódcę Związku Chłopskiego, zaś kandydatów Stronnictwa Chłopskiego nazywała zdrajcami: „Ale kłamstwo wyszło wnet na jaw, oszołomienie minęło, chłopci widzą, że Stapiński broni chłopów najlepiej, a kłamcy podcięli sami siebie w opinii chłopskiej”⁸³. Jak widać, w okresie agitacji przedwyborczej, kandydaci Stronnictwa Chłopskiego zmagali się z ostrą krytyką ze strony innych partii chłopskich, głównie Związku Chłopskiego. Na łamach prasy ludowej atakowano przede wszystkim jednego z liderów stronnictwa – Plutę. Obwiniano go m.in. za rozbicie ruchu ludowego czy kupowanie folwarków dla dzieci⁸⁴.

Na terenie powiatu rzeszowskiego swoją obecność w okresie kampanii wyborczej zaznaczył Związek Chłopski. W wyborach do sejmu w okręgu 47 lista nr 14 wystawiła 14 kandydatów. Na pierwszym miejscu znalazł się Józef Nadzieja podchodzący z Zarzeczca (powiat niżański), a mieszkający w Rzeszowie. W prasie przedstawiano jego kandydaturę i informowano o najważniejszych dokonaniach w życiu publicznym oraz społecznym: „Nadzieja Józef, nasz pierwszy kandydat, daje zupełną gwarancję, że organizacja Związku Chłopskiego w tym okręgu stanie się w krótkim czasie pierwszorzędną siłą polityczną. Jest to człowiek niezłomnych przekonań ludowych, nie karierowicz [...] Ukończywszy studia prawnicze, był zastępcą sekretarza Rady pow. w Rzeszowie i wówczas wprowadził biuro bezpłatnych porad prawnych. Za pracę w tajnej organizacji POW otrzymał krzyż walecznych [...] Od r. 1921 do 1924 był dyrektorem Kasy chorych w Rzeszowie. Od r. 1925 jest współnikiem kancelarii adwokackiej, ale i na tym stanowisku nie patrzy majątku, lecz służy dobru publicznemu”⁸⁵. Jednocześnie zachęcano do głosowania na listę nr 14 pod hasłem: „Pamiętajcie Bracia Chłopi!, głosujcie tylko na 14”. Związek Chłopski, jako organizacja prosanacyjna, podkreślał współpracę z obozem rządowym oraz z Piłsudskim: „Nr 14 – jako jedyna w rzeszowskim okręgu lista chłopska współpracy z Rządem Marszałka Piłsudskiego!”. „Przyjaciół Ludu” w jednym z numerów zaznaczył, że kandydaci z listy chłopskiej pracowali z marszałkiem przed wojną, kiedy organizowali w Rzeszowie „Strzelca” i po wojnie, gdy pomagali organizować armię polską⁸⁶. Przywołane powyżej fakty świadczą o tym, że rywalizacja między poszczególnymi stronnictwami chłopskimi była zacięta. Partie stosując różne metody i środki starały się przekonywać swoich zwolenników do głoszonych poglądów i idei.

Wybory do sejmu odbyły się 4 marca 1928 r. według ordynacji wyborczej z 1922 r.⁸⁷ W skali kraju zgłoszono 35 list wyborczych, a w okręgu rzeszowskim – 12.

⁸³ „Przyjaciół Ludu”, nr 4: 1928, s. 5.

⁸⁴ *Co zrobił Pluta chłopom-wyborcom za 9 lat posłowania, a co sobie?*, „Przyjaciół Ludu”, nr 2: 1928, s. 2.

⁸⁵ „Przyjaciół Ludu”, nr 7: 1928, s. 5.

⁸⁶ „Przyjaciół Ludu”, nr 9: 1928, s. 5.

⁸⁷ „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1922, nr 66, poz. 590.

Tabela 1. Listy wyborcze w powiecie rzeszowskim

Lista nr 1 – Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
Lista nr 2 – Polska Partia Socjalistyczna
Lista nr 3 – Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”
Lista nr 10 – Stronnictwo Chłopskie
Lista nr 14 – Związek Chłopski
Lista nr 17 – Zjednoczenie Narodowe Żydowskie w Małopolsce
Lista nr 20 – Ruska
Lista nr 24 – Blok Katolicko Narodowy
Lista nr 25 – Polski Blok Katolicki Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast” i Chrześcijańskiej Demokracji
Lista nr 30 – Katolicka Unia Ziem Zachodnich(druga lista rządowa BBWR)
Lista nr 33 – „Ogólnożydowski” Narodowy Blok Wyborczy do Sejmu i Senatu
Lista nr 36 – PPS „Lewica”

Na podstawie: T. RZEPECKI, K. RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928–1933*, Poznań 1928, s. 13.

Mieszkańcy Rzeszowa posiadający czynne prawo wyborcze mieli możliwość sprawdzenia swoich nazwisk na listach wyborczych, wystawionych w 10 obwodowych komisjach wyborczych⁸⁸. Nieprawidłowości mogli zgłaszać do 15 stycznia 1928 r. Zdarzały się przypadki, że wyborcy, którzy nie zauważyli w spisach wyborców do sejmu swoich nazwisk, zwracali się z pisemną próbą do komisji o umieszczenie ich na liście wyborczej⁸⁹. W reklamacjach podawano dane personalne: imię i nazwisko, datę i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania oraz wykonywany zawód. W powiecie rzeszowskim działało w sumie 97 obwodowych komisji wyborczych. Najwięcej komisji w okręgu 47 było w powiecie jarosławskim – aż 113. W powiecie łańcuckim znajdowało się ich 70, w niżańskim 63, a w przeworskim 50⁹⁰.

Nad prawidłowym przebiegiem głosowania czuwała Okręgowa Komisja Wyborcza w Rzeszowie, na czele której stał przewodniczący, sędzia Sądu Okręgowego Alojzy Bojdecki, a jego zastępcą był Franciszek Tichy. Lokal urzędowy Komisji znajdował się w gmachu Sądu Okręgowego w Rzeszowie na II piętrze. Dla osób zainteresowanych otwarty był codziennie od godziny 8 do 13 po południu. Przewodniczący, względnie jego zastępca przyjmował interesantów w sprawach wyborczych od godziny 12 do 13⁹¹.

⁸⁸ Obsada personalna obwodowych komisji wyborczych, powiat Rzeszów 1927, APRz, OKW RZ, sygn. 35, k. 13–14.

⁸⁹ Protokoły z posiedzeń i korespondencja obwodowych komisji wyborczych, powiat Rzeszów, ibidem, sygn. 36, k. 172.

⁹⁰ Zestawienie powiatowe uprawnionych do głosowania. Dziennik podawczy 1927–1928, ibidem, sygn. 17, k. 32–50.

⁹¹ Afisze Okręgowej Komisji Wyborczej w Rzeszowie i Lwowie 1927–1928, ibidem, sygn. 16, k. 29.

Okręgowa Komisja Wyborcza w Rzeszowie odbyła w sumie 8 posiedzeń. Pierwsze odbyło się 16 grudnia 1927 r., ostatnie 7 marca 1928 r. Na spotkaniach omawiano sprawy dotyczące wyborów: zatwierdzano zmiany członków i zastępców komisji wyborczych, składano sprawozdania z poszczególnych komisji, rozpatrzono reklamacje wyborców itd.⁹² Poszczególne komisje wyborcze składały się z 3 członków i 3 zastępców. Uchylenie się od pełnienia obowiązku (członków lub zastępców komisji) bez podania usprawiedliwienia skutkowało grzywną, a prawo nakładania kar przysługiwało przewodniczącemu Okręgowej Komisji Wyborczej. Przypadki takie zdarzały się również w Rzeszowie, gdzie jeden zastępców członka obwodowej komisji wyborczej nr 96 (Abraham Hofstätter) bez podania przyczyny uchylił się od wykonania obowiązku urzędowania przy wyłożeniu list wyborczych 12 stycznia 1928 r. Przewodniczący Okręgowej Komisji Wyborczej w Rzeszowie nałożył na niego 50 zł grzywny⁹³. Z analizy materiałów archiwalnych wynika, że członkowie komisji wyborczych i ich zastępcy wykonywali różne zawody: rolnik, krawiec, kupiec, murarz, fryzjer czy ślusarz. Nie brakowało też przedstawicieli klasy średniej i wyższej np. urzędników, nauczycieli, adwokatów, profesorów czy przemysłowców⁹⁴. Przewodniczący Okręgowej Komisji Wyborczej w Rzeszowie Bojdecki w celu ułatwienia pracy obwodowym komisjom wyborczym opublikował pismo, w którym przypominał poszczególne przepisy ordynacji wyborczej, normujące sposób przeprowadzenia głosowania⁹⁵. Według zasad głosowanie powinno odbywać się w lokalu, który oznaczono w afiszach wyborczych. W czasie głosowania obecni mieli być przynajmniej przewodniczący i dwaj członkowie komisji. Uprawnionymi do głosowania były osoby, które figurowały w spisie wyborców. Głosowanie odbywało się od godziny 9 do 21⁹⁶. Karty do głosowania były koloru białego, opatrzone pieczęcią urzędową komisji okręgowej. Ważne zadanie przypadło mężom zaufania, obserwującym przebieg głosowania. Do ich praw należało zasiadanie przy stole komisyjnym, podnoszenie zarzutów przeciw tożsamości wyborców i podpisywanie protokołów oraz oświadczeń. Bojdecki zwracał także uwagę na odpowiednie przygotowywanie plakatów, informujących o wyborach do sejmiku i senatu. Według zarządzenia, ogłoszenia powinny być rozlepione we wszystkich miejscowościach, przynajmniej po jednym egzemplarzu. Natomiast w razie potrzeby, zastępowane do końca procedury wyborczej⁹⁷.

⁹² Księga protokołów i protokół czynności Okręgowej Komisji Wyborczej w Rzeszowie 1927–1928, *ibidem*, sygn. 18, k. 2–14.

⁹³ Protokoły z posiedzeń obwodowych komisji wyborczych (Rzeszów). Korespondencja Okręgowej Komisji Wyborczej w Rzeszowie z obwodowymi komisjami wyborczymi 1927–1928, *ibidem*, sygn. 37, k. 71.

⁹⁴ Obsada personalna obwodowych komisji wyborczych, powiat Rzeszów, *ibidem*, sygn. 35, k. 132–134.

⁹⁵ Przepisy ordynacji wyborczej 1928, *ibidem*, sygn. 14, k. 1–4.

⁹⁶ Głosowanie przerywano jedynie w razie wybuchu pożaru czy powodzi. W takim wypadku akta i urnę opieczętowywano pieczęcią i oddawano przewodniczącemu do przechowania.

⁹⁷ Afisze Okręgowej Komisji Wyborczej w Rzeszowie i Lwowie 1927–1928, APRz, OKW RZ, sygn. 16, k. 4.

Do wyborów przygotowywały się także instytucje rządowe. Koordynatorem akcji strony rządowej był przede wszystkim Kazimierz Świtalski, dyrektor Departamentu Politycznego MSW⁹⁸. Jako jeden z kierowników kampanii wyborczej BBWR brał udział w rozmowach z różnymi odłami ugrupowań prorządowych, przedstawicielami partii opozycyjnych. Świtalski sterował także działalnością lokalnej administracji państwowej. W grudniu 1927 r. odbył kilka podróży po kraju, w celu zapoznania starostów i wojewodów z „ogólną platformą wyborczą, którą idzie lista rządowa”⁹⁹. Administracja państwowa tym sposobem została upoważniona do wspierania bloku rządowego oraz list mniejszych ugrupowań sanacyjnych. Wywierano również naciski na urzędników samorządowych i państwowych by głosowali na BBWR¹⁰⁰. Nie stosujących się do zaleceń urzędników zwalniano z zajmowanych stanowisk. W walce wyborczej obozu rządowego istotny wpływ odegrali również nauczyciele. Za pośrednictwem odezw, druków apelowali do głosowania na listę nr 1. Agitację na rzecz sanacji prowadził w tym przypadku np. Centralny Nauczycielski Komitet Wyborczy Współpracy z Marszałkiem Piłsudskim¹⁰¹. W akcję prorządową zaangażowane było również Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Próchnik pisał, że: „Jednym ze skutecznych środków akcji prorządowej było nakazanie okólnikiem ministra spraw wewnętrznych, aby akta wyborcze przekazywano do komisji okręgowych za pośrednictwem policji i starostw”¹⁰². W okresie przedwyborczym wydawano różne rozporządzenia, głównie o charakterze porządkowym. Wojewoda lwowski wydał zakaz sprzedaży, wyszynku i podawania napojów alkoholowych w dniach 2, 3 i 10 marca 1928 r. Starostwo w Rzeszowie w myśl tego zarządzenia, wydało ograniczenia obowiązujące: w przypadku wyborów do sejmu od 1 marca od godziny 15 po południu do 5 marca do 10 rano, natomiast w związku wyborami do senatu od 9 marca 1928 r. od godziny 15 po południu do 12 marca 1928 r. do godziny 10 rano¹⁰³. Tego rodzaju zakazy miały na celu zapewnienie porządku publicznego i spokoju w ostatnich godzinach przed wyborami, jak i w czasie samego głosowania. W innym piśmie zwracano uwagę, aby wszystkie lokale wyborcze na terenie powiatu były należycie opalone, oświetlone przynajmniej na 10 godzin oraz zaopatrzone w niezbędne sprzęty i przybory kancelaryjne (papier, ołówek, atrament, pióro)¹⁰⁴. Starosta rzeszowski dr Artur Friedrich polecał również Komentantom Posterunku Policji Państwowej, aby w porozumieniu z przewodniczą-

⁹⁸ Waldemar KOZYRA, *Polityka Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wobec życia społeczno-politycznego w Polsce w latach 1926–1928. Wybory parlamentarne z 4 i 11 marca 1928 r.*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”, R. 20: 2017, s. 407–408.

⁹⁹ Kazimierz ŚWITALSKI, *Diariusz 1919–1935*, Warszawa 1992, s. 295.

¹⁰⁰ *Pracownicy państwowi a wybory*, Warszawa 1928, s. 3–6.

¹⁰¹ *Stoimy wobec historycznych wydarzeń, wobec zmagania się idei państwowości młodego naszego państwa z brakami i wadami narodowymi*, Warszawa 1928, s. 1.

¹⁰² A. PRÓCHNIK, op. cit., s. 225.

¹⁰³ Okólniki dotyczące wyborów 1928, APRz, OKW RZ, sygn. 15, k. 65.

¹⁰⁴ Ibidem, k. 74.

cymi komisji wyborczych organizowali zbiórkę akt wyborczych. Poza starostwem w Rzeszowie zarządzenia związane z wyborami wydawały także inne instytucje. Dyrekcja Kolei Państwowych we Lwowie w jednym z ókólników podkreślała jak ważną rolę w okresie przedwyborczym odgrywają środki łączności, w tym linie telefoniczne. Członkowie komisji i biur wyborczych mieli mieć ułatwiony dostęp do telefonów kolejowych, będących do dyspozycji pracowników kolei. Telefon mógł być użyty, gdy nie był potrzebny do porozumienia się w sprawie zabezpieczenia ruchów pociągów¹⁰⁵. Ważną rolę w czasie trwania kampanii wyborczej pełnił też Generalny Komisarz Wyborczy, który sprawował nadzór nad czynnościami komisji wyborczych. Komisarzem, wbrew obowiązującemu prawu, został nie figurujący na liście, wiceminister sprawiedliwości Stanisław Car¹⁰⁶. W ókólnikach wyborczych przypominał przewodniczącym ókregowych komisji wyborczych, członkom oraz ich zastępcom ważniejsze zasady ordynacji wyborczej. Zwracał uwagę na kalendarz wyborczy, określający terminy dokonywania „czynności wyborczych”. Starał się on także narzucić terenowym komisjom wyborczym przyjmowanie różnych wytycznych, zgodnie którymi unieważniono listy wyborcze opozycji, głównie partii rewolucyjnych. Widać więc, że na terenie ókregu 47, a także w powiecie rzeszowskim nie tylko silna była propaganda partii politycznych, ale również ze strony instytucji rządowych oraz samorządowych. Z jednej strony przypominając poszczególne ustawy i zarządzenia starano się nie tylko zapewnić spokój przed wyborami, ale także ułatwić pracę starostwom i poszczególnych komisjom wyborczym. Z drugiej strony agitacja partyjna i samorządowa, miała przyczynić się do wysokiej frekwencji.

Tabela 2. Wyniki wyborów do sejm w 1928 r. w Rzeszowie i powiecie rzeszowskim

Numer listy	Nazwa listy	Liczba głosów			Liczba mandatów
		w Rzeszowie	w powiecie rzeszowskim	w ókregu nr 47	
1	BBWR	2704	9862	24 858	1
2	PPS	1417	6137	14 387	1
3	PSL „Wyzwolenie”	9	394	2813	—
10	Stronictwo Chłopskie	9	25 217	63 757	4
14	Związek Chłopski	41	2379	11 127	—
17	Zjednoczenie Narodowe Żydowskie w Małopolsce	3019	4224	13 948	—

¹⁰⁵ Ibidem, k. 54.

¹⁰⁶ Według ordynacji wyborczej z 1922 r. Generalnego Komisarza Wyborczego i jego zastępcę mianował na wniosek Prezesa Rady Ministrów prezydent. Wyboru dokonywano z pośród 3 kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Prezesów Sądu Najwyższego, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1922, poz. 590, nr 66.

Tabela 2. Wyniki wyborów do sejmiku w 1928 r. w Rzeszowie i powiecie rzeszowskim (cd.)

Numer listy	Nazwa listy	Liczba głosów			Liczba mandatów
		w Rzeszowie	w powiecie rzeszowskim	w okręgu nr 47	
20	Ruska	2	2	3531	—
24	Lista Katolicko-Narodowa	1158	4285	11 261	—
25	Polski Katolicki Blok PSL „Piast” i Chrześcijańskiej Demokracji	49	2862	23 894	1
30	Katolicka Unia Ziemi Zachodnich	128	1484	12 821	—
33	Ogóln żydowski Narodowy Blok Wyborczy do Sejmu i Senatu	342	431	2013	—
36	PPS „Lewica”	436	1278	1336	—

Na podstawie: T. RZEPECKI, K. RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928*, s. 98; „Gazeta Rzeszowska”, nr 4: 1928, s. 4; „Głos Jarosławski”, nr 11: 1928, s. 1; *Statystyka wyborów do sejmiku i senatu odbytych w dniu 4 i 11 marca 1928 roku*, „Statystyka Polski”, t. X, Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1930, s. 70–74, 138.

Frekwencja wyborcza w skali kraju była wysoka, gdyż wyniosła 78,3%, na co wpływ miała nie tylko agitacja prowadzona przez poszczególne partie, a także przez administrację państwową. Zdecydowane zwycięstwo odniosło BBWR, uzyskując 21% głosów, co przekładało się na 125 mandatów¹⁰⁷. Niewątpliwie na sukces listy nr 1 wpływ miała propaganda ze strony administracji państwowej i samorządowej. Frekwencja w Rzeszowie wyniosła 65,78%, a w powiecie 79,30% – natomiast w całym okręgu 47– 81,58%. W okręgu oddano 191 734 ważne głosy¹⁰⁸. BBWR w powiecie rzeszowskim wypadł gorzej niż w skali ca-

¹⁰⁷ Na wynik uzyskany przez BBWR duży wpływ miała kampania wyborcza, zwłaszcza wykorzystanie sporych nakładów finansowych. Po wyborach parlamentarnych wyszło na jaw, że Piłsudski nakazał Radzie Ministrów zwiększyć wbrew ustawie budżetowej preliminarz budżetowy z 200 tys. do 8 mln zł. Środki miały służyć prowadzeniu agitacji wyborczej, organizowaniu wieców, najmowaniu sal, drukowaniu ulotek czy wykupywaniu pism np. lwowskiego „Słowa Polskiego”. Vide: A. AJNENKIEL, *Polska po przewrocie majowym. Zarys dziejów politycznych Polski 1926–1939*, Warszawa 1980, s. 145–147.

¹⁰⁸ W okręgu 47 unieważniono 12 785 głosów. Praktyka unieważnienia głosów występowała przede wszystkim w województwach wschodnich np. w Kowlu, Łucku. Przeważnie wiązało się to z poprzednim unieważnieniem poszczególnej listy ugrupowania cieszącego się dużym poparciem w danym okręgu. Vide: Tomasz SZCZĘCHURA, *Wyniki głosowania w obwodach wiejskich na listy polskie podczas wyborów do Sejmu w latach 1919, 1922 i 1928*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, nr 10: 1968, s. 99–100.

łego kraju, w okręgu 47 zajął drugie miejsce¹⁰⁹. Do sejmu wprowadził Jakuba Bojkę, kandydata „Zjednoczenia Ludu”. Na uwagę zasługuje wysoki wynik jaki uzyskała PPS, która w Rzeszowie i powiecie zajęła trzecie miejsce, zdobywając jeden mandat poselski. Na Antoniego Chudego głosowało w samym powiecie rzeszowskim aż 6393 wyborców¹¹⁰. Należy zaznaczyć, że w okręgu 47 domino wało przede wszystkim rolnictwo, wobec czego uzyskanie przez socjalistów znacznej ilości głosów świadczyło o ich wzmożonej aktywności na scenie politycznej oraz uzyskiwaniu coraz większego poparcia. Porażkę zanotowała endecja, która pomimo dużego wsparcia przez duchownych zajęła zaledwie szóste miejsce, uzyskując w całym okręgu 11 261 głosów¹¹¹. W porównaniu do wyborów z 1922 r. ZLN nie wprowadził z tego terenu żadnego posła. Trzeba również podkreślić, że endecy wpływy w powiecie rzeszowskim i samym mieście stracili na rzecz BBWR-u. Spadek zanotowali także ludowcy z PSL „Piast”, którzy do wyborów przystąpili wspólnie z Chrześcijańską Demokracją, uzyskując łącznie 23 894 głosy. W porównaniu do wyborów z 1922 r. był to znaczny spadek, gdyż sześć lat wcześniej partia Witosa otrzymała 76 908 głosów. Tym samym z danych tych wynika, że na Polski Blok Katolicki zagłosowało mniej niż 1/3 poprzednich wyborców „Piasta. Lista nr 25 najlepiej wypadła w powiecie jarosławskim, gdzie otrzymała 8000 głosów, natomiast najgorzej w powiecie niżańskim, gdzie zdobyła poparcie jedynie 266 wyborców. Ostatecznie PSL „Piast” zdobył jeden mandat poselski – partię w sejmie reprezentował Jan Pieniążek¹¹².

Walkę o głosy i miejsce w sejmie klub „Piasta” przegrał ze Stronnictwem Chłopskim. Partia pomimo rozbicia ruchu ludowego na wiele odłamów i frakcji odniosła zdecydowane zwycięstwo w okręgu 47, uzyskując aż 63 757 głosów. Lista nr 10 ze wszystkich partii uzyskała również najlepszy wynik w powiecie rzeszowskim, gdzie głosowało na nią 25 217 osób. Uzyskany wynik przełożył się na zdobycie 4 mandatów poselskich. Do sejmu Stronnictwo Chłopskie wprowadziło A. Plutę, J. Sobka, M. Sochę i E. Opolskiego. Trzej pierwsi w sejmie I kadencji byli posłami PSL „Piast”. Można dojść do wniosku, że wyborcy, którzy głosowali na te kandydatury w wyborach w 1922 r., ponownie poparli te osoby, tym razem startujące z listy Stronnictwa Chłopskiego. Ugrupowanie dobrze wypadło w obwodzie niżańskim, gdzie uzyskało 12 480 głosów, natomiast słabiej w przeworskim – 8538¹¹³.

Wybory do sejmu pokazały, że program partii ludowych zupełnie nie docierał do największych miast okręgu 47. W Rzeszowie na listę Stronnictwa Chłop-

¹⁰⁹ *Statystyka wyborów do sejmu i senatu odbytych w dniu 4 i 11 marca 1928 roku*, „Statystka Polski”, t. X, Warszawa 1930, s. 70–74.

¹¹⁰ *Pokłosie wyborcze*, „Gazeta Rzeszowska”, nr 3: 1928, s. 1.

¹¹¹ „Ziemia Rzeszowska”, nr 11: 1928, s. 2; Tadeusz RZEPECKI, Karol RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928–1933*, Poznań 1928, s. 98.

¹¹² *Statystyka wyborów do sejmu i senatu odbytych w dniu 4*, s. 71.

¹¹³ Władysław FOLTA, *Ruch ludowy w Przeworskiem*, Warszawa 1975, s. 68–69.

skiego głosowało tylko 9 wyborców, tyłu samo na PSL „Wyzwolenie”, a na PSL „Piast” – 29. Podobnie było w Jarosławiu, gdzie w sumie na trzy partię głosowało 300 wyborców¹¹⁴. Biorąc pod uwagę wyniki wszystkich list wyborczych w Rzeszowie, najlepiej wypadła lista nr 17 (Zjednoczenie Narodowe Żydowskie w Małopolsce), a najslabszy wynik uzyskała PPS „Lewica”. Należy przy tym pamiętać, że administracja państwowa nie zezwoliła KPP wystawić własnej listy wyborczej, dlatego też komuniści zakonspirowali się i skupili w PPS „Lewica”.

W rezultacie z okręgu wyborczego nr 47 posłami zostali:

- 1) Stronnictwo Chłopskie: Andrzej Pluta (rolnik ze Szklar, powiat rzeszowski, były poseł na Sejm Ustawodawczy 1919–1922 oraz I kadencji, prezes Stronnictwa Chłopskiego), Marcin Socha (urzędnik kolejowy z Rudnika nad Sanem, były poseł do sejmu I kadencji 1922–1927, Jan Sobek (rolnik z Handzłówki, powiat łańcucki, były poseł do sejmu I kadencji 1922–1927) oraz Eugeniusz Opolski (dzierżawca majątku Brzezówka koło Hyżnego, powiat rzeszowski);
- 2) Zjednoczenie Ludu: Jakub Bojko (rolnik z Gręboszowa, powiat dąbrowski, członek Rady Naczelnej PSL „Piast” w latach 1919–1927, były poseł na Sejm Ustawodawczy 1919–1922, wicemarszałek sejmu, senator w latach 1922–1927 i wicemarszałek senatu);
- 3) PSL „Piast”: Jan Pieniążek (rolnik z Mokrej Strony, powiat przeworski, działacz samorządowy, wójt gminy Mokra Strona w latach 1920–1933, były poseł sejmu I kadencji 1922–1927);
- 4) PPS: Antoni Chudy (nauczyciel szkoły powszechnej z Jarosławia, członek OKR PPS w Rzeszowie, były poseł na Sejm Ustawodawczy 1919–1922)¹¹⁵.

Wybory do senatu II kadencji

Wybory do senatu zostały rozpisane na 11 marca 1928 r. Głosowanie nie cieszyło się dużym zainteresowaniem, analogicznie jak w przypadku wyborów do I kadencji. W województwie lwowskim zgłoszono 15 list wyborczych, z których kandydaci ubiegali się o 9 mandatów. W Rzeszowie i powiecie rzeszowskim o głosy walczyło 14 ugrupowań. W zdecydowanej większości były to partie, które wystawiły listy w wyborach do izby niższej. W kampanii wyborczej wykorzystywano przede wszystkim prasę i publikowane przez nią hasła oraz anonse

¹¹⁴ T. SZCZUCHURA, op. cit., s. 99–100.

¹¹⁵ Piotr MAJEWSKI, Małgorzata SMOGORZEWSKA, *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. I: A–D, t. IV: M–P; red. Andrzej Krzysztof KUNERT, Grzegorz MAZUR, Warszawa 1998–2009, s. 183–184, 276, 281–282, 361–362, 388–389; *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. Jacek MAJCHROWSKI, Warszawa 1994, s. 43–431; *Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego*, red. Zbigniew WINIARSKI, Warszawa 1989, s. 47, 318–319, 364–365.

zachęcające do głosowania na poszczególne listy. Prorządowa „Gazeta Rzeszowska” w jednym z numerów na pierwszej stronie zamieściła slogan wzywający do oddawania głosów na listę BBWR-u: „Obywatele Wyborcy i Wyborczynie! Walka o skład polskich ciał prawodawczych dotychczas nie jest skończoną. W niedzielę dnia 11 marca odbędzie się dalsze głosowanie na członków Senatu. Prawodawcze zadania Senatu, jego wpływ na Izbę sejmową wymagają ludzi mądrych, doświadczonych, którzy powinni mieć dosyć intelektualnej siły do kontrolowania, a w razie potrzeby nawet prostowania prac Izby posłów. Zgodnie z przyjętymi przez nas obowiązkami wzywamy Was Obywatele Wyborcy i Wyborczynie do solidarnego oddania głosów na listę senacką Nr. 1”¹¹⁶. Do poparcia obozu rządowego w wyborach do senatu wzywała również „Gazeta Lwowska”.

Podobne hasła publikowano także na łamach prasy endeckiej, która wzywała do głosowania na listę nr 24. W jej skład weszły następujące ugrupowania: Związek Ludowy Narodowy, Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe, Narodowa Partia Robotnicza (prawica) oraz inne organizacje katolicko-narodowe. „Głos Jarosławski” w okresie agitacji wyborczej opublikował listę kandydatów do senatu, a na pierwszym miejscu znalazł się ks. Witold Czartoryski. Prasa przedstawiła najważniejsze informacje na temat kandydata na senatora, jednocześnie podkreślając jego zasługi i dokonania. Endecja zaprezentowała Czartoryskiego jako dobrego gospodarza, zaangażowanego w działalność społeczną: „Kandydat nasz, to postać jasna i świetlana; to potomek wielkiego rodu, którego gorąca miłość Ojczyzny jest ogólnie znaną, a historia naszej Polski niejednokrotnie wspomina nazwisko książąt Czartoryskich, którzy zawsze pracowali dla dobra Polski, a nigdy nie łączyli się z wrogami naszej Ojczyzny. Jak sławnej pamięci Ojciec naszego kandydata śp. Jerzy, tak i nasz kandydat, Książę Witold Czartoryski, znani są z hojności dla dobra publicznego, czego najlepszym dowodem są te liczne szkoły po wioskach, te kościoły i ochronki wyposażone przez Rodzinę Książąt Czartoryskich, te liczne instytucje oświatowe i przemysłowe, których jest członkiem wspierającym”¹¹⁷.

Kampanię z wykorzystaniem prasy prowadził również Związek Chłopski. „Przyjaciół Ludu” nawoływał swoich zwolenników do oddawania głosów na listę nr 14. Przedstawił także kandydatów do senatu – Hipolita Śliwińskiego. Zdaniem gazety, jako osoba godna zaufania, odpowiedzialna, zaangażowana w pomoc społeczną idealnie nadawał się on do pracy w izbie wyższej¹¹⁸.

„Gazeta Lwowska” przebieg głosowania na terenie województwa lwowskiego oceniła jako prawidłowy, bez wystąpienia żadnych naruszeń: „Głosowanie na terenie województwa lwowskiego zakończono wszędzie punktualnie o godzinie 21. Spokój nigdzie nie został zakłócony. Udział wyborców wynosił prze-

¹¹⁶ „Gazeta Rzeszowska”, nr 3: 1928, s. 1.

¹¹⁷ „Głos Jarosławski”, nr 10: 1928, s. 1.

¹¹⁸ *Wybory do senatu*, „Przyjaciół Ludu”, nr 11: 1928, s. 1.

ciężnie 50 do 60%, co tłumaczyć należy – jak i gdzieindziej – fatalnymi warunkami atmosferycznymi”¹¹⁹.

Tabela 3. Wyniki wyborów do senatu w 1928 r. w Rzeszowie i powiecie rzeszowskim

Numer listy	Nazwa listy	Liczba głosów			Liczba mandatów
		w Rzeszowie	w powiecie rzeszowskim	w województwie lwowskim	
1	BBWR	1530	8832	197 521	4
2	PPS	806	2665	34 255	—
3	PSL „Wyzwolenie”	5	486	2937	—
6	Ukraiński Związek Jedności Narodowej	—	—	62	—
8	Ukraińsko Włościańsko-Robotnicze Socjalistyczne Zjednoczenie Sel-Rob	—	—	2581	—
10	Stronnictwo Chłopskie	5	12405	66 075	1
14	Związek Chłopski	5	98	19 338	—
17	Zjednoczenie Narodowe Żydowskie w Małopolsce	2217	2466	66 010	1
18	Blok Mniejszości Narodowych	21	55	136 811	3
20	Ruska	1	1	11 979	—
22	Blok Wyborczy Ukraińskich Socjalistycznych Włościańsko Robotniczych Partii	—	—	23 575	—
24	Lista Katolicko-Narodowa	543	1793	40 448	—
33	Ogólnożydowski Narodowy Blok Wyborczy do Sejmu i Senatu	5	8	619	—
36	Ukraińska Partia Robotnicza	1	5	3762	—
37	Sel-Rob-Lewica	28	149	25 929	—

Na podstawie: T. RZEPECKI, K. RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928*, s. 172–174; *Statystyka wyborów do sejmu i senatu*, s. 138.

¹¹⁹ *Wybory do senatu*, „Gazeta Lwowska”, nr 60: 1928, s. 1.

Frekwencja w wyborach do senatu II kadencji w Rzeszowie wyniosła 54,6%, a w powiecie rzeszowskim 58,1%. W porównaniu do wyborów z 1922 r. liczba głosujących w Rzeszowie znacznie spadła. Należy zauważyć, że średnia frekwencja w mieście była niższa od średniej uzyskanej w powiecie, województwie lwowskim, ale także od ogólnokrajowej (odpowiednio: 58,1%, 63% i 63,9%)¹²⁰. W wyborach do senatu w Rzeszowie najwięcej głosów zdobyło Zjednoczenie Narodowe Żydowskie w Małopolsce – 2217¹²¹. Chociaż w powiecie zanotowało niski wynik (2466 głosów), jednak w skali całego województwa lwowskiego zyskała na tyle duże poparcie (66 010), aby w konsekwencji przełożyło się to na 1 mandat senatorski. Drugie miejsce w Rzeszowie, a także w powiecie rzeszowskim zajął BBWR (odpowiednio – 1530 i 8832 głosów), choć w skali powiatu wyraźnie przegrał ze Stronictwem Chłopskim (12 405 głosów)¹²². Trzecie miejsce zarówno w mieście, jak i w powiecie odnotowało PPS (odpowiednio – 806 i 2665 głosów), jednakże w skali województwa socjaliści osiągnęli dopiero szósty wynik, a tym samym nie udało się im uzyskać mandatu senatorskiego. Porażkę zanotowała endecja, która również nie wprowadziła żadnego senatora – w Rzeszowie lista nr 24 zajęła miejsce czwarte (543 głosy), a w powiecie dopiero piąte (1793). Przegrany okazały się również listy nr 3 (PSL „Wyzwolenie”) i 14 (Związek Chłopski). Natomiast Blok Mniejszości Narodowych, który w Rzeszowie i powiecie rzeszowskim odnotował bardzo słaby wynik (odpowiednio – 21 i 55 głosów), dzięki sukcesowi we wschodnich obwodach wprowadził do senatu 3 osoby.

Warto podkreślić, że analogicznie jak w przypadku wyborów do sejmu, o końcowym wyniku i podziale mandatów zdecydował większy udział oraz zaangażowanie mieszkańców wsi. Chłopi w zdecydowanej większości głosowali na kandydata, który reprezentował znane ugrupowanie, stojące w obronie ich praw i interesów. W rezultacie z województwa lwowskiego senatorami zostali wybrani:

- 1) BBWR: dr Stanisław Zakrzewski (profesor historii Polski na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego, czynny członek Polskiej Akademii Umiejętności oraz Towarzystwa Naukowego we Lwowie), dr Stanisław Dąbski (ziemianin z Rudnej w powiecie rzeszowskim, były poseł na Sejm Krajowy we Lwowie), Antoni Nowak (rolnik i naczelnik gminy Harło w powiecie brzozowskim);
- 2) Chrześcijańska Demokracja (lista nr 25): dr Maksymilian Thullie (profesor Politechniki Lwowskiej, senator I kadencji 1922–1927);
- 3) Blok Mniejszości Narodowych (Ukraińsko-Białoruski Klub – lista nr 18): dr Kornel Trojan (adwokat z Chodorowa w powiecie bóbreckim), Helena Kisie-

¹²⁰ T. RZEPECKI, K. RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928*, s. 172–174, 241–242.

¹²¹ *Statystyka wyborów do sejmu i senatu odbytych w dniu 4*, s. 138.

¹²² Tadeusz OCHENDUSZKO, Janusz KUJAWA, *Kalendarium Rzeszowa 1918–1939*, Rzeszów 2017, s. 95.

- lewska (redaktorka z Kołomyi) i ks. Julian Tatomyr (proboszcz z Łąki w powiecie samborskim);
- 4) Stronnictwo Chłopskie: dr Jerzy Miklaszewski (urzędnik z Warszawy);
 - 5) Zjednoczenie Narodowe Żydowskie w Małopolsce (Koło Żydowskie Organizacji Syjonistycznej Małopolski Wschodniej – lista nr 17): dr Dawid Schreiber (advokat z Lwowa, długoletni wiceprezes organizacji syjonistycznej, poseł na sejm I kadencji 1922–1927)¹²³.

Podsumowanie

Wybory parlamentarne w powiecie rzeszowskim w 1928 r. wykazały większą postawę obywatelską mieszkańców wsi niż miast. Podobnie jak w skali kraju występowały tam znaczne różnice w preferencjach politycznych pomiędzy ośrodkami miejskimi a wiejskimi. Wiejski elektorat głosował przeważnie na kandydata reprezentującego znane im ugrupowanie występujące w obronie praw i interesów chłopów. We wsiach powiatu rzeszowskiego, podobnie jak w sąsiednich terenach, dominowały małe gospodarstwa nie przekraczające 2 ha, nie pozwalające na wyżywienie całej rodziny, nie wspominając już o zapewnieniu odpowiedniego dochodu. Co prawda w niektórych miejscowościach istniały małe zakłady przemysłowe, ale głównie powiązane były z miejscowym zapotrzebowaniem na podstawowe surowce (np. przemysł drzewny związany z eksploatacją lasów – tartaki). Co za tym idzie mieszkańcy wsi w przeważającej większości zmagali się z problemami dotyczącymi życia codziennego (np. głód, bieda). Nie należy też zapominać o niskim poziomie kultury i oświaty wśród chłopów, czego najlepszym przykładem był bardzo wysoki odsetek analfabetów, chociaż problem ten dotyczył nie tylko wsi, ale również miast. Co prawda występowały pewne wyjątki, ale tylko nieliczni mieszkańcy wsi wykonywali zawody pozarolnicze (np. pracowali jako nauczyciele czy urzędnicy). Czynniki te w dużej mierze spowodowały, że mieszkańcy wsi głosowali przeważnie na partie ludowe. W przypadku samego Rzeszowa struktura społeczno-zawodowa i poziom oświaty wpływały na wyrobienie polityczne i świadomość mieszkańców. Na dobry wynik mógł tam liczyć np. PPS, ponieważ znajdowało się tu więcej zakładów przemysłowych. Co prawda stały one na niskim poziomie, pod względem jakościowym i produkcyjnym, to jednak praca w nich umożliwiła zaspokojenie potrzeb. Ponieważ podstawowym elektoratem socjalistów byli głównie robotnicy, dlatego też starali się poprzez swoją kampanię wyborczą i podejmowane w niej kwestie przeciągnąć ich na swoją stronę oraz zachęcić do głosowania na swoje listy. Socjaliści w okresie kampanii wyborczej starali się też wykorzystywać miejscowe związki zawodowe czy stowarzyszenia.

¹²³ T. RZEPECKI, K. RZEPECKI, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928*, s. 174–175.

Wybory stanowiły test zaufania społecznego do poszczególnych ugrupowań. Ogólnie rzecz biorąc dla każdej opcji politycznej startującej w wyborach, stały się sprawdzianem w zakresie możliwości ich działania oraz oddziaływania na potencjalnych sympatyków. Wysoka frekwencja odnotowana w okręgu 47 świadczyła o dużej mobilizacji elektoratów, głównie poprzez działalność lokalnych liderów. Poszczególne ugrupowania prowadziły aktywną kampanię wyborczą na terenie Rzeszowa, jak i całego okręgu. Partie wystawiły na listach znanych działaczy społecznych i politycznych (np. byłych posłów), aktywnych nie tylko arenie krajowej, ale również w regionie. Poszczególni kandydaci odbywali liczne spotkania, na których przedstawiali program wyborczy i nawoływali do głosowania na określone listy. Nie wszystkie jednak partie mogły pozwolić sobie na dynamiczną kampanię, gdyż agitacja komitetów wyborczych zależała od ich możliwości finansowych i organizacyjnych. Z drugiej strony, występujące konflikty i spory wewnętrzne utrudniały niejednokrotnie odpowiednie przygotowanie się do wyborów.

Ważną rolę w kampanii odgrywała prasa, która informowała o wiecach i zgromadzeniach przedwyborczych. Jako jeden z podstawowych środków masowego przekazu oddziaływała na odbiorców, kształtowała ich myślenie oraz wyznaczała pewne trendy i postawy. Porównując pod tym względem kampanię z marca 1928 r. do poprzednich (tj. 1919 i 1922 r.) można wysunąć wniosek, że walka prasowa nabrała nowego znaczenia i rozmachu. Krytyka programu określonej partii, negacja zmian zachodzących w kraju, silna propaganda (zwłaszcza ze strony BBWR-u) oraz zatargi słowne były w tym czasie na porządku dziennym. Należy stwierdzić, że w okresie międzywojennym prawie żadne stronnictwo nie gardziło tego rodzaju bronią.

Należy jednak zauważyć, że silna agitacja na rzecz BBWR-u w okręgu 47 przełożyła się na zdobycie tylko jednego mandatu poselskiego – przez Jakuba Bojkę, kandydującego z prosanacyjnego Zjednoczenia Ludu. Wprawdzie na terenie powiatu rzeszowskiego czynna była znaczna grupa działaczy obozu sanacyjnego, to jednak ukonstytuowanie władz powiatowych nastąpiło dopiero po wyborach. Zdecydowaną porażkę odnotowała endecja, która pomimo aktywnej kampanii w Rzeszowie i w powiecie rzeszowskim, nie wprowadziła do sejmu żadnego kandydata. Wyniki wyborów na terenie powiatu rzeszowskiego wykazały także wzrost popularności PPS w ośrodkach miejskich, ale również na wsi, co niewątpliwie należy uznać za ich duży sukces. Było to efektem nasilonej agitacji. Z drugiej strony, część społeczeństwa wiejskiego nie kryła rozczarowania w stosunku do partii chłopskich i ich przywódców. Czynniki te i problemy wewnętrzne przesądziły, że poparcie stracił PSL „Piaś”, który w porównaniu do wyborów w 1922 r. zanotował duży spadek. Największy sukces w wyborach osiągnęło Stronnictwo Chłopskie, a powiat rzeszowski po wyborach stał się jego „twierdzą”. Stronnictwu udało się niewątpliwie przeciągnąć na swoją stronę część elektoratu „piastowców”, a także PSL „Wyzwolenia”.

Można zgodzić się z opinią Adama Próchnika, że wybory do sejmu i senatu w marcu 1928 r. stanowiły test zaufania społecznego dla partii. Wyborcy oddając głos na BBWR pokazali, że popierają jego działania i dążenia, wyrażając przekonanie do sensu zmian dokonywanych przez obóz rządowy. Natomiast głosując na inne partie, z jednej strony pokazywali sprzeciw wobec polityki obozu sanacyjnego, a z drugiej zgadzali się z hasłami i ideami ugrupowań, którym udzielili poparcia. Tym samym społeczeństwo zaczęło wyraźnie dzielić się na zwolenników lub przeciwników sanacji.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Rzeszowie:

Komitet Wojewódzkiej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rzeszowie, sygn. 13392, 13950, 14728.

Okręgowa Komisja Wyborcza w Rzeszowie, sygn. 14, 15, 16, 17, 18, 35, 36, 37.

Wojewódzka Rada Związkowych Zawodowych w Rzeszowie, sygn. 9.

Archiwum Państwowe w Przemyślu, Afisze, plakaty i druki ulotne z terenu Przemyśla w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu, sygn. 346.

Źródła drukowane

BOJKO Jakub, *Moje słowo do Braci włościan i ludzi dobrej woli: Dnia 27 października 1927 r.*, Gręboszów 1927.

„Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1922, nr 66, poz. 590.

„Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1922, nr 66, poz. 593.

„Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1926, nr 78, poz. 442.

„Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1926, nr 79, poz. 445.

„Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1927, nr 107, poz. 916.

Ordynacja wyborcza do Sejmu i Senatu z 28 lipca 1922 roku, wstępem i komentarzem opatrzył ks. dr. Kazimierz LUTOSŁAWSKI, Warszawa 1922.

Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania, ludność, stosunki zawodowe, t. XXVII: Województwo lwowskie, Warszawa: „Nakładem Głównego Urzędu Statycznego”, 1927.

Pracownicy państwowi a wybory, Warszawa 1928.

Regulamin Demokratycznego Komitetu Wyborczego Kobiet Polskich, Warszawa 1928.

Stoimy wobec historycznych wydarzeń, wobec zmagania się idei państwowości młodego naszego państwa z brakami i wadami narodowemi, Warszawa 1928.

Statystyka wyborów do sejmu i senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku, „Statystyka Polski”, t. VIII, Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statycznego, 1926.

Statystyka wyborów do sejmu i senatu odbytych w dniu 4 i 11 marca 1928 roku, „Statystyka Polski”, t. X, Warszawa: Nakładem Głównego Urzędu Statycznego, 1930.

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. Opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych, t. XIII: *Województwo lwowskie*, Warszawa: „Nakładem Głównego Urzędu Statycznego”, 1924.

SPISS Tadeusz, *Ze wspomnień c.k. urzędnika politycznego*, Rzeszów: s.n., 1936

ŚWITALSKI Kazimierz, *Diariusz 1919–1935*, Warszawa: Czytelnik, 1992.

Prasa

- „Chłop Polski” 1927.
 „Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego” 1927.
 „Głos Jarosławski” 1928.
 „Gazeta Lwowska” 1928.
 „Gazeta Rzeszowska” 1928.
 „Piast” 1926–1928.
 „Polska Zbrojna” 1928.
 „Przyjaciel Ludu” 1928.
 „Tygodnik Przemyski” 1928.
 „Ziemia Rzeszowska” 1926–1928.
 „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska” 1922.
 „Ziemia Przemyska” 1922.

Opracowania

- AJNENKIEL Andrzej, *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1975.
 AJNENKIEL Andrzej, *Polska po przewrocie majowym. Zarys dziejów politycznych Polski 1926–1939*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1980.
 ANDRZEJEWSKI Zenon, *Przemyskie wątki w biografii Hermana Liebermana* (cz. 2), „Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej”, nr 9–10: 2011, s. 247–260.
 BONUSIAK Włodzimierz, *Życie polityczne Rzeszowa w 20-leciu międzywojennym*, [in:] *Z przeszłości Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej w 640 lecie lokacji miasta zorganizowanej przez Muzeum Okręgowe w dniach 12–13. X. 1994*, red. Małgorzata JAROSIŃSKA, Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 1995, s. 173–187.
 BONUSIAK Włodzimierz, *Życie polityczne*, [in:] *Dzieje Rzeszowa*, t. III: *Rzeszów w okresie międzywojennym i okupacji (1918–1944)*, red. Feliks KIRYK, Rzeszów: Urząd Miasta „Libri Resso-vienses”, 2001, s. 472–542.
 CIMEK Henryk, *Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” 1928–1931*, Lublin: Wydawnictwo Lubelskie, 1973.
 CIMEK Henryk, *Ruch robotniczy na ziemi rzeszowskiej (1918–1939)*, [in:] *Ruch robotniczy na ziemi rzeszowskiej 1918–1975*, red. Bogusław SYZDEK, Warszawa: Książka i Wiedza, 1980, s. 21–136.
 CHOJNOWSKI Andrzej, *Piłsudczycy u władzy. Dzieje Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986.
 DARŁAKOWA Stanisława, *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 1966.
 DESZCZYŃSKI Marek Piotr, *Rzeszów na mapie gospodarczej II Rzeczypospolitej*, [in:] *Rzeszów Dawny i Współczesny. Gospodarka*, red. Krzysztof KASZUBA, Andrzej SZROMNIK, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania w Rzeszowie, 2005, s. 105–113.
 DYMEK Benon, *Niezależna Partia Chłopska*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1972.
 DUNIN-WĄSOWICZ Krzysztof, *Jan Stapiński*, [in:] *Przywódcy ruchu ludowego. Szkice biograficzne*, red. Alicja WIĘZIKOWA, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1968, s. 273–307.
 FOŁTA Władysław, *Ruch ludowy w Przeworskiem*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1975.
 GACEK Jerzy, *Roman Krogulski*, [in:] *Encyklopedia Rzeszowa*, red. Zdzisław BUDZYŃSKI i in., Rzeszów: RS Druk, 2004, s. 257.
 KOWALSKI Tadeusz, *Ruch ludowy w powiecie rzeszowskim 1895–1944*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1973.

- KOZYRA Waldemar, *Polityka Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wobec życia społeczno-politycznego w Polsce w latach 1926-1928. Wybory parlamentarne z 4 i 11 marca 1928 r.*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”, R. 20: 2017, s. 397–412.
- KRZYSZTOFIŃSKI Mariusz, *Komuniści na Rzeszowszczyźnie 1918–1944/1945*, Rzeszów: IPN Oddział w Rzeszowie, 2010.
- Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. nauk. Jacek MAJCHROWSKI, Warszawa: „BGW”, 1994.
- LATO Stanisław, *Ruch ludowy wobec sanacji*, Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986.
- MAJEWSKI Piotr, SMOGORZEWSKA Małgorzata., *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. I: A–D, t. IV: M–P, red. nauk. Andrzej Krzysztof KUNERT, Grzegorz MAZUR, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1998–2009.
- MAJKA Janusz, *Ruch narodowy w Przemysłu w latach II Rzeczypospolitej*, „Rocznik Przemyski. Zeszyt Historia”, t. XLV/z. 4: 2009, s. 149–176.
- OCHENDUSZKO Tadeusz, KUJAWA Janusz, *Kalendarium Rzeszowa 1918–1939*, Rzeszów: Regionalne Stowarzyszenie Pamięci Historycznej „Ślad”, 2017.
- PETRUS Juliusz, *Stosunki Gospodarcze*, [in:] *Dzieje Rzeszowa*, t. III: *Rzeszów w okresie międzywojennym i okupacji (1918–1944)*, red. Feliks KIRYK, Rzeszów: Urząd Miasta „Libri Ressoivenses”, 2001, s. 53–85.
- PINIĄŻEK Seweryn, *Jan Pieniżek (1881–1963), działacz ludowy i poseł*, Rzeszów: Wydawnictwo Oświatowe Fosze, 2010.
- PODGAJNA Ewelina, *Stronictwo Chłopskie (1926–1931). Studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2011.
- POTOCKI Andrzej, *Żydzi w Podkarpaciu*, Rzeszów: Wydawnictwo Libra, 2004.
- PRÓCHNIK Adam, *Pierwsze piętnastolecie Polski niepodległej. Zarys dziejów politycznych*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983.
- RZEPECKI Tadeusz, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań: Wielkopolska Księgarnia nakładowa, 1920.
- RZEPECKI Tadeusz, RZEPECKI Witold, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1922–1927*, Poznań: Wielkopolska Księgarnia nakładowa Karola Rzepeckiego, 1923.
- RZEPECKI Tadeusz, RZEPECKI Karol, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928–1933*, Poznań: Wielkopolska Księgarnia nakładowa Karola Rzepeckiego, 1928.
- Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego*, red. Zbigniew WINIARSKI, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1989.
- SZAFLIK Józef Ryszard, *Polskie Stronictwo Ludowe Piast 1926–1931*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1970.
- SOCHA Janusz, *Stronictwa ludowe po zamachu majowym*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1983.
- SZCZUCHURA Tomasz, *Wyniki głosowania w obwodach wiejskich na listy polskie podczas wyborów do Sejmu w latach 1919, 1922 i 1928*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, nr 10: 1968, s. 67–121.
- TOMICKI Jan, *Polska Partia Socjalistyczna 1892–1945*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1983.
- ULIASZ Adrian, *Z dziejów prasy lokalnej w II Rzeczypospolitej. Żydowski „Przegląd Rzeszowski” z 1927 i 1932 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych”, R. 15/ nr 1: 2016, s. 129–153.
- WIĘZIKOWA Alicja, *Stronictwo Chłopskie 1926–1931*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1963.

Parliamentary elections in Rzeszów and the Rzeszów powiat in 1928

Summary

In 1926, as a result of the May coup, Józef Piłsudski comes to power. During this period, political and legal changes are taking place in the Second Polish Republic. In 1928 there were parliamentary elections, which, especially for the government camp, constituted a test of social trust. In the electoral campaign, the sanacja used various means of pressure on the administration and the press to obtain the largest number of votes.

On the other hand, the opposition parties, which criticized Piłsudski's government, accentuated their participation in the elections. It is worth devoting attention and analyzing the parliamentary elections in 1928 in the Rzeszów and powiat. The development of the article was mainly based on the regional interwar press. The individual press titles provide valuable information about the election campaign in the region.

Keywords: Rzeszów, Rzeszów powiat, parliamentary election, parliament, senate.